

تحلیل وضعیت قاچاق کالا از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی با تأکید بر وضعیت حقوقی ایران
عبدالرضا بازه‌وایی^۱ - زینب پورخاقان^{۲*} - لیلا رئیسی دزکی^۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۳۱ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۰۴

چکیده:

از مهم‌ترین انواع قاچاق‌ها که موجب افزایش جرایم اقتصادی می‌گردد، قاچاق کالا و ارز است. قاچاق کالا از ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در حقوق داخلی و بین‌المللی قابل بررسی است. هدف پژوهش حاضر تحلیل وضعیت قاچاق کالا از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی با تأکید بر وضعیت حقوقی ایران است. در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ و همچنین کنوانسیون‌های ناپروبی، سازمان ملل متحد و سازمان تجارت جهانی به تعریف قاچاق کالا و ارز و ابعاد مختلف آن پرداخته شده است. از آثار مخرب و زیان‌بار قاچاق کالا بر توسعه پایدار می‌توان به کاهش اشتغال، افزایش جرایم اقتصادی، تهاجم فرهنگی، فساد اداری، فاصله طبقاتی جامعه و... اشاره کرد. جهت جلوگیری از این‌گونه آثار زیان‌بار می‌توان با تصویب قوانین جدید یا اصلاح قوانین گذشته، نظارت‌های قضایی داخلی و بین‌المللی قدم مؤثری برداشت و از طریق نظارت‌های اقتصادی و کنترل مرزها از قاچاق کالا در کشور جلوگیری نمود.

واژگان کلیدی: قاچاق کالا، حقوق بین‌الملل اقتصادی، حقوق ایران، کنوانسیون‌های بین‌المللی

---

^۱ - دانشجوی دکتری تخصصی حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران
Rezabazhavaei@gmail.com

^۲ - استادیار و عضو هیئت علمی حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران: نویسنده
مسئول

poorkhaghan@gmail.com

^۳ - دانشیار و عضو هیئت علمی حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران
Raisileila@gmail.com

مقدمه

قاچاق، طیفی از جرایمی را در بر می‌گیرد که یا از طریق نقض مقررات گمرکی و یا بانکی تحقق می‌یابد و یا مستقیماً نقض اراده صریح قانون‌گذار که در کنترل برخی اقلام مقرر داشته، محسوب می‌شود. این جرایم تنها ناظر به ورود و خروج کالا و ارز از کشور و یا قلمرو گمرکی نبوده، بلکه قانون‌گذار اعمالی چون اقدام برای خروج کالا از کشور، اظهار کالا به ارائه اسناد جعلی، اظهار کالا به نام کالایی دیگر (در برخی موارد) و موارد عدیده‌ای را از این قبیل قاچاق محسوب کرده است. (ثالث موید، ۱:۱۳۹۴) در قانون به طور واضح تعریفی از قاچاق ارائه نشده، بلکه در هر مورد به ذکر مصادیقی از عمل قاچاق اکتفا شده است. به‌عنوان مثال، در ماده ۲۶ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ آمده است: «خرید و فروش و نگهداری اجناس دخانیه و ادوات و اشیایی که به موجب قانون انحصار دخانیات، خرید و فروش و تملک آنها در انحصار دولت است قاچاق محسوب می‌شود». (رضوی و پورنقدی، ۹:۱۳۹۴) به عبارتی دیگر ورود و خروج هرگونه کالا از مرزهای یک کشور بدون طی کردن تشریفات قانونی با هدف فرار از پرداخت عوارض، آن را قاچاق کالا گویند. (پوران، ۶:۱۳۸۹) در زمینه قاچاق نیز پاسخ دولت‌ها به تحرکات کنترل نشده در مرزها ادامه داشته تا به امری بسیار پیچیده و گسترده، همراه با به‌کارگیری فناوری‌های زیاد، مجازات‌های روبه افزایش و روش‌های ابتکاری در کنترل مرزها تبدیل شد. (شارون و وبر^۱، ۹:۲۰۰۶) امروزه حجم اقتصاد زیرزمینی در جهان و به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه در حال افزایش است. براساس برخی برآوردها اقتصاد زیرزمینی به طور متوسط ۴۱ درصد از تولید ناخالص داخلی در کشورهای در حال توسعه، ۳۸ درصد در کشورهای در حال گذار و ۱۷ درصد از کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی را تشکیل می‌دهد. (اشنایدر^۲، ۸:۲۰۰۶) قاچاق براساس کنوانسیون نایروبی «تخلفی گمرکی است که شامل جابه‌جایی کالا در طول مرزی گمرکی به روشی مخفیانه و به منظور فرار از نظارت گمرکی است». (بنایی، ۵۸:۱۳۹۲) کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد ۲۰۰۳ به دلیل مشکلات و تهدیدات ناشی از فساد نسبت به ثبات و امنیت جوامع، ارزش‌های دموکراسی، ارزش‌های اخلاقی، عدالت، توسعه پایدار و حاکمیت قانون، نگرانی از ارتباط بین فساد و سایر اشکال جرایم، به ویژه جرایم سازمان یافته، در ماده ۲۹ مقرر داشته است: «هر کشور عضو، در صورت اقتضاء طبق قانون داخلی خود، قاعده مرور زمان طولانی را برقرار خواهد

1- Sharon & Weber

2- Schneider

نمود که در آن رسیدگی به هر جرم احراز شده طبق این کنوانسیون را آغاز نماید و در صورتی که مجرم از اجرای عدالت گریخته باشد، قاعده مرور زمان طولانی‌تر را برقرار یا تعلیق قاعده مرور زمان پیش‌بینی خواهد کرد». (ابراهیمی و صادق‌نژاد، ۱۳۹۲: ۱۵۷) وجود و گسترش قاچاق کالا، عملکردهای اقتصادی کشور را تحت تاثیر قرار خواهد داد، از این میان اولین اثر قاچاق کالا، تأثیر منفی آن بر درآمدهای دولت است، قاچاق کالاها بخشی از درآمدهای دولت را تحت تاثیر قرار داده و با انگیزه فرار از محدودیت‌های تعرفه‌ای موجود در بخش تجاری کشور انجام می‌شود، به این صورت که قاچاق کالا رشد درآمد دولت را کاهش می‌دهد. این کاهش کمیت و کیفیت عرضه کالاها و خدمات عمومی را در جامعه پایین می‌آورد. این واقعیت می‌تواند کارکرد سیاست‌های تولیدی و توزیعی دولت را در عمل با مشکلات جدی مواجه سازد. (مداح، ۱۳۸۴: ۶) در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ (اصلاح شده ۱۳۹۴) در ماده ۱ این قانون آمده است:

«قاچاق کالا و ارز، هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و براساس این قانون و سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشور باشد». (الهام و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۸) براساس آمارهای ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز ایران، تعداد پرونده‌ها قاچاق در ایران از ۲۸۸۲۹ فقره در سال ۱۳۷۴ به ۳۴۷۱۱ فقره در سال ۸۹ رسیده است. (زراعنژاد و ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۱۵) براساس ستاد مبارزه با قاچاق کالا، تا پایان سال ۱۳۹۵ قاچاق کالا کاهش ۲۰ درصدی داشته است، هرچند در برخی از فواصل زمانی قاچاق کالا کنترل شده است، اما بازهم رشد بی‌رویه قاچاق کالا در سال‌های مختلف موجب کاهش توسعه‌یافتگی در کشورهای در حال توسعه شده است. در همین راستا با توجه به آثار مخرب قاچاق کالا با کاهش درآمدهای دولت، توسعه پایدار مواجه هستیم. در کشور-های در حال توسعه همانند ایران، زمانی می‌توان یک اقتصاد پویا داشت، که میزان قاچاق کالا کاهش یافته و درآمد دولت نیز افزایش یابد، در این صورت می‌توان به توسعه پایدار رسید. از نظر حقوق بین‌الملل توسعه پایدار زمانی خود را نشان می‌دهد که در جهان میزان قاچاق کالا کنترل شده و رابطه مطلوبی در این زمینه میان کشورهای عضو کنوانسیون‌های قاچاق کالا وجود داشته باشد. با توجه به مطالب بیان شده در این پژوهش سعی بر آن است تا ابعاد و آثار قاچاق کالا از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی و حقوق ایران بررسی گردد و به این سوال اساسی پاسخ دهیم که وضعیت قاچاق کالا در حقوق بین‌الملل اقتصادی با تأکید بر وضعیت حقوقی

ایران چگونه است و برای کاهش این جرایم چه راه‌کارهایی می‌توان اتخاذ کرد؟

تعریف قاچاق کالا

قاچاق در لغت به معنای ربوده، آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است. (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۸) در تعریفی دیگر به کاری بر خلاف قانون که پنهانی انجام شود و متاعی که معامله یا ورود آن به کشور ممنوع است، تعریف شده است. (معین، ۱۳۷۳: ۲۶۷) به‌طور کلی، قاچاق را می‌توان جریان ورود کالا به کشور یا خروج مخفیانه آن از کشور به منظور نپرداختن مالیات‌های مربوط و دیگر نظارت‌های دولتی دانست. (زینال‌زاده و همکاران، ۱۳۷۵: ۱۸) قاچاق کالا پدیده‌ای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که جنبه اقتصادی از عوامل اخلال در کشور محسوب می‌شود، زیرا از یک‌سو درآمد گمرکی دولت را کاهش می‌دهد و از سوی دیگر هزینه‌های زیادی را به دولت جهت مبارزه و جلوگیری از قاچاق کالا تجدید می‌کند. (چراغی و حیدری، ۱۳۸۱: ۳) قاچاق کالا عبارت است از ورود و خروج کالاهای موضوع درآمد دولت (مجاز، مشروط) بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی و عدم رعایت ضوابط کالاهای ممنوع (ممنوع قانونی، ممنوع توسط دولت) و از قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران که طبق قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۲ مجمع تشخیص مصلحت نظام، جرم محسوب و برای آن مجازات تعیین شده است. (شادنیا، ۱۳۸۴: ۷۵)

اصطلاح قاچاق در کنواسیون بین‌المللی ناپروبی (۱۹۷۷) عبارت است از تقلب گمرکی که شامل گذراندن مخفیانه کالا به هر طریقی از مرزهای گمرکی می‌باشد که بدان وسیله شخص موجب اغفال گمرک و فرار از پرداخت تمام یا بخشی از مالیات‌ها و عوارض مربوط به ورود یا صدور شده یا اجرای ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های موضوع قانون امور گمرکی را نادیده گرفته و یا منافی مغایر با قانون امور گمرکی به دست آورد. (به نقل از شهبازی و طغرانگار، ۱۳۹۳: ۲) در بُعد بین‌المللی موضوع قاچاق و پیامدهای آن برای شکاف مالیاتی، اثربخشی سیاست‌های پولی و مالی، رشد اقتصادی و توزیع درآمد مورد توجه قرار گرفته است که در این میان می‌توان به مطالعات و پژوهش‌های گوناگون اشاره کرد. (شکیبایی، ۱۳۸۰: ۵۰) این مطالعات از زوایای مختلف و به روش‌های گوناگون به موضوع قاچاق و عوامل و تبعات آن پرداخته‌اند. شواهد قابل دسترس زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد اولاً حجم قاچاق (هم به صورت اسمی و واقعی و هم به صورت نسبی از تجارت رسمی) در حال رشد است؛ ثانیاً رشد قاچاق

با افزایش در میزان مالیات بر تجارت واقعی همراه است؛ ثالثاً بین فعالیت قاچاق و حاشیه سود بازار آزاد ارز نوعی همبستگی وجود دارد؛ و رابعاً وجود مقررات غیرضروری، ضعف نظام حقوقی و نظارت بر تجارت تمایل به قاچاق را افزایش داده است. (حیدری و حسینی، ۱۳۸۵: ۸)

رعایت مقررات کنوانسیون‌های بین‌المللی مانند کنوانسیون بین‌المللی سازمان ملل برای مبارزه با فساد، مشهور به کنوانسیون مریدا، مصوب ۲۰۰۳، کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی مصوب سال ۲۰۰۰ و نیز کنوانسیون‌های مربوط به حمایت از محیط زیست نه تنها به تضمین حسن کارکرد بازار و حمایت از محیط زیست می‌انجامد، بلکه در عمل اقدامی پیشگیرانه برای خود شرکت در برابر تعرضات احتمالی یا فعالیت‌های مجرمانه مانند ارتشا، تأسیس شرکت‌های واهی، جرایم سازمان یافته محسوب خواهد شد، زیرا شیوه رفتار و فعالیت شرکت با توجه به انتشار این خصوصیات، می‌تواند بسته به شرایط، شرکت را از تعرضات احتمالی مصون نگه داشته یا آن را در معرض سبیل و آماج حملات مجرمانه قرار دهد. (ابراهیمی و صادق‌نژاد، ۱۳۹۲: ۱۶۹)

قاچاق کالا، جرم اقتصادی

در عمل قاچاق، قوانین و مقررات بازرگانی کشور نقض می‌شود و مرتکب آن مشمول مجازات مقرر در قانون می‌گردد. براین اساس، قاچاق یک جرم است و قانون مجازات اسلامی در ایران، قاچاق را جرم مشمول تعزیرات حکومتی می‌داند. جرم قاچاق وقتی اتفاق می‌افتد که فردی مرتکب عملی شود که طبق قانون تعزیرات حکومتی ممنوع بوده و انجام آن نیز منجر به وارد شدن خسارت یا صدمه به دولت شود. از اواخر دهه ۱۹۶۰ «گری بکر»^۱ دیدگاه جدیدی را در ادبیات اقتصادی در زمینه جرم مطرح کرد. بکر فرض بیماری، افسردگی و متفاوت بودن روحیه مجرمان با یکدیگر را رد کرده و با یک تحلیل صرفاً اقتصادی، رفتار عقلایی مجرمان را مورد تأکید قرار می‌دهد. (باقری‌گرمارودی، ۱۳۷۷: ۱۱) براساس مدل بکر، فرد وقتی در جرم شرکت می‌کند که مطلوبیت مورد انتظار به ازای فعالیت مجرمانه بیش از مطلوبیتی است که فرد به ازای صرف زمان و منابعش در دیگر فعالیت‌ها به دست می‌آورد. تعداد جرم توسط هر شخص تابع احتمال محکومیت، مقدار مجازات و دیگر متغیرها مانند مقدار درآمد قابل دسترس در فعالیت‌های قانونی و فعالیت‌های غیرقانونی است. جرم یک فعالیت اقتصادی است که یک فرد پس از تحلیل هزینه - فایده تنها در صورتی که خالص منافع مورد انتظار ناشی از جرم

1- Gary Becker

بیش از منافع فعالیت‌های قانونی باشد در آن شرکت می‌نماید. (شکیبایی، ۱۳۸۰: ۲۳)

قاچاق کالا، مانع توسعه اقتصادی

امروزه، اقتصاددانان بر این عقیده‌اند که دستیابی به توسعه پایدار و اصلاحات زیربنایی اقتصادی در گرو فزونی تولید است و دیدگاه‌های مختلف، تنها بر سر نظم‌دهندگی عوامل و روش‌های بهبود بخشیدن به بازده، اختلاف دارند. ریشه و خمیرمایه هرگونه شکوفایی اقتصادی، افزایش تولید (کالاها و خدمات) است و در پرتو آن امنیت اقتصادی و تشویق و توسعه سرمایه‌گذاری به دست می‌آید. نخستین وظیفه هر دولت، اولویت دادن به تولید است که، تنها راه پاسخگویی به نیازهای بنیانی اقتصادی تلقی می‌شود. تولید، به‌گونه‌ای گریزناپذیر، بر همه مولفه‌های ارزشی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی هر ملت اثرگذار است. اگر در جامعه‌ای تولید دچار کمبود و کاستی شود، مفاسد اجتماعی و ناامنی افزایش می‌یابد. گسترش اعتیاد، دزدی و خیانت، فحشا و طلاق در سایه شوم فشارهای مالی و فقر مادی، احتکار، آزمندی شبکه‌های مافیایی مسلط بر نظام توزیع کالاها، خشونت‌گرایی، نظم و قانون‌گریزی، فساد مالی عوامل اجرایی، افسردگی مزمن؛ به‌ویژه در میان جوانان، افزایش آمار خودکشی، گسترش بی‌تفاوتی در برابر مسایل سیاسی، ناآرامی‌های اجتماعی و... از مهم‌ترین پیامدهای کاهش تولید و افزایش بیکاری است. (پرهام‌فر، ۱۳۸۶: ۲۲۲)

در یک جامعه سالم، اشتغال سرچشمه اصلی درآمد افراد و خانواده‌هاست و حقوق و دستمزد-ها، روزبه‌روز سهم بیشتری از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص می‌دهد و سهم درآمد-هایی همچون اجاره، بهره درآمد از محل دارایی‌های منقول، که نشان از چگونگی توزیع ثروت ملی دارد. از سوی دیگر، دامنه تأثیرات قاچاق، فقط به عرصه اقتصاد محدود نمی‌شود. قاچاق، بستر صدمه‌زنی به سلامت اداری را نیز فراهم می‌کند. افزایش رشوه، سوءاستفاده از امکانات دولتی و ارائه خدمات و امکانات خاص در اختیار قاچاقچیان، همگی از بیماری‌های ناشی از قاچاق است. رابطه قاچاق و فساد اقتصادی، رابطه عموم و خصوص مطلق است، ولی بر همدیگر اثر مستقیم نیز دارند. از یک‌سو، قاچاق به نظام اطلاعات اقتصادی کشور آسیب می‌زند و امکان برنامه‌ریزی برای رشد بلندمدت را از میان می‌برد و از سوی دیگر، باعث کاهش درآمد-های دولت و برهم خوردن تعادل میان بخش‌های تولیدی، بازرگانی و عرضه کالا در کشور می‌شود. این عدم تعادل، به بی‌انگیزگی و کاهش سود سرمایه‌های بخش تولیدی جامعه می‌انجامد. نسبت بالای گرایش به بازار فاسد و بیمار، ناشی از هدایت نشدن سرمایه‌ها به بخش

تولید و نبود نظارت بر بخش‌های خدماتی و توزیعی، به آنجا می‌کشد که مشاغل سیاه و پرسود نقطه آمال جمعیت جوان و آماده به کار کشور شد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، این سلسله عوامل همگی منشأ داخلی دارد و نسبت دادن ناکامی‌های اقتصادی کشور به عوامل غیرداخلی، به نوعی، گریز از مسئولیت‌پذیری و نفی استقلال فکری مدیریت ملی است. همچنین قاچاق کالا اثرات انکارناشدنی بر سیاست‌های بازرگانی دارد. دولت، سالانه سیاست‌های اعمال می‌کند تا با توجه به وضعیت سپرده‌ها و درآمد ارزی، ارزش صادرات و واردات را در معینی ثابت نگاه دارد. قاچاق کالا یا به عبارتی صادرات و واردات غیررسمی، سیاست‌های دولت در زمینه توازن تجاری را بی‌اثر می‌سازد؛ چون مقدار کالایی که به صورت قاچاق وارد می‌شود، برای اقتصاد ملی هزینه ارزی دارد که بیرون از برآوردهای دستگاه‌های سیاست‌گذار بر اقتصاد کشور تحمیل می‌شود. (پرهام‌فر، ۱۳۸۶: ۲۲۳)

قوانین و مقررات مربوط به قاچاق کالا در ایران

قاچاق کالا ممکن است به منظور اجتناب از پرداخت مالیات و عوارض قانونی بر کالاهای وارداتی مجاز باشد یا به منظور ورود کالاهایی غیرمجاز مانند مشروبات الکلی و مواد مخدر باشد که تجارت آنها به دلایل شرعی و قانونی در ایران ممنوع است. قوانین و مقررات اصلی مربوط به قاچاق کالا در ایران شامل: «قانون مجازات مرتکبین قاچاق» مصوب سال ۱۳۱۲، «قانون امور گمرکی» مصوب سال ۱۳۵۰ و قانون تعزیرات حکومتی مصوب سال ۱۳۷۴ است. قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب سال ۱۳۱۲، انواع مختلف قاچاق را به صورت زیر تعریف کرده است: ۱. قاچاق محصولات قانونی؛ ۲. واردات قاچاق محصولات غیرقانونی؛ ۳. صادرات قاچاق کالاهای غیرقانونی؛ ۴. قاچاق محصولات انحصاری و ۵. فعالیت‌های ویژه^۱.

قوانین و مقررات اصلی مربوط به قاچاق کالا و ارز، شامل مجازات‌های اختیاری دولت مصوب ۱۳۷۴ و دستورالعمل‌های اجرایی آن در سال ۱۳۸۰ است. بر این اساس، مجازات برای قاچاق کالا بستگی به مقدار کالا دارد، که در دو گروه جای می‌گیرند: (۱) محصولات با ارزش برابر یا کمتر از ۱۰ میلیون ریال؛ و (۲) محصولات با ارزش بیش از ۱۰ میلیون ریال. سهم کالای قاچاق کشف شده مربوط به گروه اول در سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ به ترتیب ۸۷/۹ و ۸۶/۶ درصد بوده

۱- قانون‌گذار علاوه بر صادرات و واردات قاچاق، نقض مقررات تعریف شده داخلی را نیز در برخی از موارد قاچاق می‌داند، مانند حمل و نقل غیرقانونی چوب و هیزم حاصل از درختان جنگلی، که با متخلفین طبق قانون تبصره ۵ ماده ۱۵ و ماده ۴۸ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، مصوب ۱۳۶۴/۵/۲۵ مجازات مرتکبین قاچاق، برخورد می‌شود.

است. اگرچه قاچاق با ارزش برابر یا کمتر از ۱۰ میلیون ریال بخش عمده‌ای از کل موارد کشف شده را به خود اختصاص داده است، اما ارزش نسبی آن بسیار پایین‌تر از گروه دوم است. سهم ارزش این نوع قاچاق کالا از ارزش کل کالاهای قاچاق کشف شده در سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ به ترتیب ۱۶ و ۲۰/۵ درصد بوده است. (زرع‌نژاد و ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۱۸)

آثار اقتصادی قاچاق کالا

قاچاق کالا اثرات منفی بسیاری به ابعاد مختلف نظام اقتصادی می‌گذارد که در ذیل به مهم‌ترین آنها پرداخته شده است:

۱- اختلال در مسائل اقتصادی

قاچاق کالا یا تجارت زیرزمینی (نقل و انتقال کالا بدون پرداخت عوارض گمرکی و سود بازرگانی) بدین سبب مذموم شمرده می‌شود که سیاست‌های اقتصادی و بازرگانی‌ای را که دولت‌ها برای احیای موقعیت اقتصادی کشورشان اعمال می‌نمایند، بی‌اثر یا کم‌اثر می‌کند. با این نگرش، قاچاق کالا امکان دارد تاثیر مخربی در جریان اقتصاد ملی بر جا بگذارد و مسیر اصلاحی آن را منحرف سازد. در ایران سالیانه میلیاردها دلار کالای قاچاق دادوستد می‌شود. هرچند آمار دقیقی در این باره موجود نیست. قاچاق کالا به صورت صادرات یا واردات غیررسمی تاثیر مخرب بسیاری در اقتصاد ملی گذارده است. تحقق نیافتن درآمدهای پیش‌بینی شده دولت، اتلاف منابع ارزی، ضعیف شدن توان پیش‌بینی دقیق اوضاع اقتصادی برای عاملان اقتصادی و ایجاد فضای رقابت نابرابر برای تولید داخلی در اقتصاد همگی از جمله آثار و پیامدهای منفی اقتصادی قاچاق کالایند. قاچاق کالا همچنین از طریق ایجاد رکود در برخی از درآمدهای دولت صرف پرداخت یارانه به صنایع مختلف به منظور حمایت از صنعت یا مصرف کننده می‌شود. قاچاق صادراتی این کالاها موجب می‌شود که بخشی از این یارانه‌ها به خارج کشور انتقال یابد. (سیف، ۱۳۸۷: ۸۴) بیشترین آمار کالاهای قاچاق صادراتی مربوط به فرآورده‌های نفتی است که بیشتر آنها مشمول دریافت یارانه از دولت‌اند و اصولاً یکی از عمده دلایل صادرات قاچاق این فرآورده‌ها همین موضوع (دریافت یارانه و قیمت پایین آنها در مقایسه با قیمت‌های کشورهای منطقه) است. (سیف، ۱۳۸۷: ۸۵)

۲- کاهش و تضعیف تولید داخلی

حیات اقتصادی هر کشور وابسته به تولید بوده و تولید مهم‌ترین عامل پویایی سرمایه‌های مالی و انسانی است، زیرا تولید به اندازه‌ای در رشد مولفه‌های ارزشی و اجتماعی موثر است

تحلیل وضعیت قاچاق کالا از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی با تأکید بر وضعیت حقوقی ایران

که اگر سطح آن پایین باشد، توسعه این مولفه‌ها به خطر خواهد افتاد. ابتکارات در سایه تولید شکل می‌گیرد، منابع در جهت ایجاد ارزش افزوده تجهیز می‌شود، فرصت اشتغال فراهم می‌شود، سطح درآمد‌های ملی ارتقا می‌یابد، رفاه اجتماعی بیشتر می‌شود و امنیت اقتصادی حاکم می‌گردد. بسیاری از کشورها در برابر اقتصاد زیرزمینی و از جمله پدیده قاچاق واکنش نشان می‌دهند. مثلاً هم‌اکنون در اروپا، آمریکای جنوبی، آسیای جنوب شرقی و کانادا، قاچاق سیگار به دلیل سود سرشار، سادگی ورود و جریمه‌های سبک رواج یافته و در مواردی جایگزین قاچاق مواد مخدر شده است. در کشوری مانند کانادا برنامه ملی ضد قاچاق سیگار با اعمال سیاست‌های مالیاتی از سال ۱۹۹۴ میلادی شروع شده است. (وطن‌پور، ۱۳۸۷: ۱۲)

۳- کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری

قاچاق کالا اقتصاد کشور را اعم از تولید، واردات، صادرات، سرمایه‌گذاری، اشتغال و... متأثر ساخته و آثار مخربی بر آنها دارد. تاثیر منفی قاچاق کالا در سرمایه‌گذاری از مهم‌ترین تاثیرات مخرب آن است. به منظور تبیین تاثیر قاچاق کالا در سرمایه‌گذاری و تولید اشاره به وضعیت صنعت کفش در ایران گویاست. صنعت کفش در ایران در سال‌های اخیر دچار بحران و رکود بوده است؛ این مشکل مدتی است بر صنایع نساجی نیز حاکم است. ریشه بحران صنعت کفش در کشور به اعتقاد بسیاری از تحلیل‌گران در قاچاق کفش نهفته است. کفش‌های چینی با قیمت پایین و در سطح گسترده در داخل کشور توزیع شده است. کفش‌های چینی از راه‌های (اغلب قاچاق) به داخل کشور وارد می‌شوند و این موضوع باعث شده سرمایه‌گذاری در صنعت کفش را کم شود. کفش‌های چینی قاچاق شده به کشور عمدتاً با کیفیت نازل و غیراستاندارد و با قیمت کم در اختیار مصرف‌کنندگان قرار می‌گیرد. این باعث تعطیلی تعدادی از کارگاه‌های تولید کفش و نیمه تعطیل شدن برخی دیگر از آنها شده است. (سیف، ۱۳۸۷: ۹۴)

۴- کاهش اشتغال

در اقتصادهای رسمی کاهش نرخ اشتغال بیان‌کننده قوت گرفتن اقتصاد زیرزمینی است. در کشور ایران مساله بیکاری یکی از بحران‌های اقتصادی به شمار می‌رود. برآوردها نشان می‌دهد درصد قابل ملاحظه‌ای از جمعیت جوان کشور جویای کار می‌باشند. اگر امیدوار باشیم که برنامه‌های کنترل جمعیت به خوبی اجرا شود در سال ۱۴۰۰ با ۳۵ میلیون نفر متقاضی شغل روبرو خواهیم بود. هم‌اکنون نیز سالانه به ۱ میلیون شغل احتیاج است. (امین‌صارمی، ۱۳۷۸، به نقل از وطن‌پور، ۱۳۸۷: ۱۷)

در سال‌های اخیر کیفیت اشتغال مطلوب نبوده و به سمت بخش خدمات گرایش داشته است.

تمرکز بر بخش خدمات، خود سرآغاز مشکلات متنوعی همچون تورم ساختاری، که هم علت و هم معلول فعالیت‌های واسطه‌گری و قاچاق در اقتصاد است، خواهد شد. (غروی نجوانی، ۱۳۸۱، به نقل از وطن‌پور، ۱۷:۱۳۸۷)

در کشور ما برای مقابله با بحران بیکاری و تبدیل آن به فرصتی اقتصادی باید سالیانه یک میلیون فرصت شغلی پایدار ایجاد شود و این در حالی است که این رقم در بهترین سال‌ها به پانصد هزار هم نرسیده است. براساس آمار سازمان بین‌المللی کار، هر یک میلیارد دلار قاچاق کالا یکصد هزار فرصت شغلی را در کشور مقصد از بین می‌برد و در حالی که ایران با بحران بیکاری و سیر صعودی فعالان جویای کار روبه‌روست. با ورود ۶ میلیارد دلار قاچاق کالا حدود ششصد هزار فرصت شغلی در کشور نابود می‌شود. (سیف، ۱۳۸۷: ۸۶) بدون شک هم در قوانین داخلی و هم بین‌المللی اثرات قاچاق کالا بر کاهش اشتغال را محکوم می‌کنند. هرچند در این خصوص به صورت مستقیم مواد قانونی مطرح نشده است، اما می‌توان استناد کرد که قاچاق کالا باعث به وجود آمدن مشاغل کاذب و مجرمانه خواهد شد و فضای کسب و کار را نامناسب می‌کند و اشتغال برای اشخاصی که صلاحیت و شایستگی کافی در این اقتصاد را دارا هستند، محدود کرده و آن را کاهش می‌دهد.

۵- افزایش جرایم اقتصادی

در این قسمت ابتدا تعریفی از جرایم اقتصادی براساس قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ارائه می‌شود. بند «ب» ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، شمول مرور زمان را نسبت به جرایم اقتصادی منع کرده و در تعیین مصادیق این دسته از جرایم مقرر می‌کند: «جرایم اقتصادی شامل کلاهبرداری و جرایم موضوع تبصره ماده ۳۶ این قانون با رعایت مبلغ مقرر در آن ماده» است. ماده ۳۶ قانون مزبور نیز در خصوص انتشار حکم محکومیت قطعی برخی از جرایم است که در تبصره آن، انتشار حکم قطعی سیزده دسته از جرایم را که میزان مال موضوع جرم، یک میلیارد ریال یا بیش از آن باشد، به صورت الزامی مورد حکم قرار داده است، که وفق بند «ب» ماده ۱۰۹ قانون مذکور این سیزده دسته جرم به همراه کلاهبرداری، ذیل عنوان «جرایم اقتصادی» قرار گرفته‌اند، که یکی از مهم‌ترین آنها قاچاق کالا و ارز می‌باشد. (حسنی و مهرا، ۱۳۹۴: ۵۳)

هیچ جامعه‌ای را بدون جرم نمی‌توان متصور شد. جرم (کنش) در تمام ادوار تاریخ وجود داشته و در قبال آن مجازات (واکنش) نیز از سوی جامعه اعمال شده است. با این حال، همواره این سوال وجود دارد که آیا واقعاً با مجازات می‌توان به جرم غلبه کرد؟ در پاسخ باید گفت که

هیچ‌گاه نمی‌توان مدعی شد که جرم را برای همیشه می‌توان از بین برد و ریشه‌کن کرد، بلکه فقط می‌توان از میزان و موارد آن کاست. البته کاهش جرم به شیوه‌های مختلف امکان‌پذیر است. با نگاه اقتصادی به پدیده جرم می‌توان گفت که مجازات‌ها باید به‌گونه‌ای تعیین شوند که هزینه‌های جرم را برای مجرم افزایش دهند؛ چرا که ارتکاب جرم را می‌توان به عنوان نتیجه تصمیم‌گیری اقتصادی فرد مجرم تلقی کرد، به‌طوری که وی با مقایسه منافع و هزینه‌های ناشی از جرم (با فعالیت مجرمانه) تصمیم می‌گیرد که مرتکب فعالیت مجرمانه شود یا نه. بر این اساس اگر قوانین و مجازات‌ها به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی و اجرا شوند که هزینه‌های جرم را برای مجرم افزایش دهند، براساس تحلیل هزینه-فایده اقتصادی تصمیم به ارتکاب جرم و در نتیجه وقوع جرم در جامعه کاهش می‌یابد. (صادقی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۸)

آثار اجتماعی و فرهنگی قاچاق کالا

در ذیل به مهم‌ترین آثار منفی قاچاق کالا بر مسائل اجتماعی و فرهنگی جامعه پرداخته خواهد شد.

۱- قاچاق کالا و بهداشت جامعه

یکی از بزرگترین تبعات منفی قاچاق کالا در کشور، تبعات منفی بهداشتی آن است. اصولاً کالاهای قاچاق به دلیل نبود نظارت بر آنها و با هدف سود بیشتر به داخل کشور قاچاق می‌شوند و به همین دلیل کالاهای تقلبی و غیراستانداردی که با قیمتی اندک در خارج کشور عرضه می‌شوند، مطلوبیت زیادی برای واردات قاچاق دارند. متأسفانه محصولات غذایی، آرایشی و بهداشتی جزء کالاهایی‌اند که به حد زیاد و غیرقانونی وارد کشور می‌شود، به‌خصوص کالاهای بهداشتی و آرایشی، در سطح جامعه به‌طور گسترده خرید و فروش می‌شوند. امروزه، استفاده از مواد شیمیایی به جای مواد طبیعی از رایج‌ترین امور در صنایع مختلف است. در این میان استفاده از مواد غیراستاندارد رواج بسیاری نیز پیدا کرده است. این محصولات قیمت کمتری از محصولات استاندارد دارند و اغلب با مارک و نام‌های معتبر نیز تولید می‌شوند و به صورت قاچاق به کشورهای دیگر فروخته می‌شوند. نمونه‌ای از این کالاها چای غیراستاندارد و با ترکیبی از چای طبیعی و مواد شیمیایی است که به صورت فله‌ای یا در بسته‌بندی خارجی در سطح جامعه با قیمتی کمتر از قیمت چای داخلی به فروش می‌رسد. این چای‌ها با استفاده از مواد شیمیایی تهیه شده‌اند و استاندارد خاصی ندارند و مصرف آنها ضایعات متعددی را برای مصرف‌کننده (به‌خصوص در بلندمدت) ایجاد می‌کند. لباس‌های مستعمل و دست

دوم نیز که به صورت فله‌ای و قاچاق وارد کشور می‌شوند، نیز از لحاظ بهداشتی حاوی بیماری‌های بسیاری‌اند. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۰۳) شیر خشک یکی از مواد اولیه مهم کارخانه‌های صنایع غذایی نظیر تولیدکنندگان بیسکویت، شیرینی، شکلات و محصولات از این نوع، جایگاه ویژه‌ای دارد. بحث قاچاق واردات شیر خشک عراقی پس از جنگ خلیج فارس که طی آن سازمان ملل متحد به دلیل کمک به وضعیت بحرانی داخل عراق اقدام به صدور شیر خشک‌های خارجی به این کشور در قالب سیاست «نفت در برابر غذا» می‌کرد، اهمیت یافت. متأسفانه همین شیر خشک‌ها (که تاریخ انقضای آنها اغلب گذشته بود) به صورت قاچاق به دیگر کشورها از جمله ایران فرستاده می‌شد. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۰۴)

۲- تقویت باندهای مافیایی در شبکه قاچاق کالا

نظام اقتصادی کشور ایران پیکره و ساختاری رانت‌آلود دارد. در چنین اقتصادی، بحث قاچاق نیز کاملاً جدی است. به عبارت دیگر، بخش‌ها یا گروه‌های ذی‌نفوذ داخلی و خارجی با استفاده از قانون‌های قدرت اقدام به تجارتي می‌کنند که در آن حق دولت و مصالح کلی توسعه ملی کشور در نظر گرفته نمی‌شود. این گروه‌ها که در قالب تشکیلاتی سازمان‌یافته و منسجم به فعالیت وسیع و گسترده در قاچاق می‌پردازند با استفاده از رانت‌های گوناگون بر دامنه قدرت و نفوذ خود در جهت تاثیرگذاری بر جریان‌ات اقتصادی و حتی سیاسی خواهند افزود. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۰۶) گسترش قاچاق کالا چه از نظر داخلی و چه بین‌المللی (خارجی) می‌تواند باند‌های مافیایی که در این مسیر فعالیت دارند، تقویت یابند. این یک مسئله مهم بین‌المللی و ملی است که ترویج و گسترش قاچاق کالا باندهای مافیایی بسیاری را ایجاد می‌کند و چون یک شغل کاذب محسوب می‌شود، بسیاری از افراد به دلیل عدم شغل مناسب به این گروه‌ها گرایش پیدا می‌کنند.

۳- افزایش آلودگی مالی و اخلاقی در بدنه نظام اداری

قاچاقچیان کالا برای وارد کردن و ترخیص کالاهای خود و نپرداختن حقوق و عوارض قانونی دست به هر اقدامی می‌زنند. برقراری نظام اخذ مجوز نظارت‌های بیش از حد متعارف قطعاً مفاسدی را به وجود خواهد آورد و سود ناشی از ارتکاب قاچاق کالا نظام اداری، انتظامی و قضایی را آلوده می‌کند و در بلندمدت فساد فرهنگی وسیع و ریشه‌داری را ایجاد می‌نماید. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۰۶)

قاچاق کالا نظام اداری کشور را مختل و آلوده می‌سازد. به این معنا که قاچاقچیان برای عبور از فلیترهای سازمانی، اقدام به رشوه به کارمندان دولت می‌کنند و همین عامل باعث

می‌شود تا فضای کسب و کار در کشور آلوده گردد و نظام اداری نیز از مطلوبیت کافی برخوردار نباشد.

۴- شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی غلط

می‌دانیم واژه جامعه یا گروه اجتماعی منحصراً برای انسان به کار می‌رود و این به دلیل پیوندهای عمیقی است که گروه‌های انسانی با یکدیگر دارند. دلیل این پیوستگی‌ها نیازهای زیستی بشر نبود، بلکه علت اساسی همانا وجود روابط اجتماعی بین انسان‌هاست. بنابراین، رفتارها و روابط اجتماعی شالوده‌ زندگی‌ای اجتماعی است. پدیده‌ قاچاق باعث شکل‌گیری قشر خاصی به نام «قاچاقچی»، از یک طرف و توده‌ وسیع‌تری به نام «مصرف‌کننده‌ کالای قاچاق»، از طرف دیگر، در جامعه است. هریک از این دو قشر به سبب منافع و مصالح خود نوع خاصی از رفتارها داراست. از آنجا که آنها در تمامی سطوح جامعه حضور دارند و به هر شکل و نوعی در قاچاق دست دارند، نمی‌توانند با دیگر رفتارها و عملکردهای اعضای جامعه همگن باشند. از این رو، تضاد و ستیزی رفتاری پدید می‌آید. این‌گونه اعمال که نظم جامعه را مختل می‌کند و مشکلاتی را برای مردم به وجود می‌آورد نوعی کجروی اجتماعی است. مثلاً، قاچاقچی با کمترین فعالیت اجتماعی و با کسب سود سرشار به سرمایه و درآمد کشور زیان وارد می‌کند. او با قاچاق کردن کالاهای مخالف شئون‌ات مذهبی و ملی و کالاهای غیراستاندارد و غیربهداشتی نه تنها به اصول اخلاقی و فرهنگ جامعه لطمه می‌زند، بلکه سلامت مردم را نیز به خطر می‌اندازد. وانگهی، همین ناپهنجاری مقدمه و زمینه‌ لازم را برای انجام گرفتن ناپهنجاری‌های اجتماعی دیگری مانند سرقت، قانون‌شکنی، شکستن حرمت‌ها و جرائمی از این دست فراهم می‌آورد. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۰۷)

۵- طبقاتی شدن جامعه

فرهنگ مصرف کالاهای خارجی و فراگیر شدن روحیه تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری و رقابت در این راه و هنگامی که در کنار فرهنگ سودجویی و فزون‌طلبی قاچاقچیان قرار می‌گیرد، زمینه‌ساز شکل‌گیری شکاف طبقاتی می‌گردد. با ورود کالاهای لوکس پیامدهای قاچاق کالا از منظر امنیت اجتماعی و ارزان‌امکان خرید و مصرف کالا افزایش یافته و فرهنگ مصرف‌گرایی و تنوع‌طلبی گسترده‌تر می‌شود و روحیه صرفه‌جویی نیز کم‌رنگ می‌شود. مادامی که الگوی مصرف در کشور ما با الگوی تولید هماهنگ نباشد، در اختیار داشتن اجناس خارجی نوعی ارزش و برتری به شمار آید و تعصب و تعهدی نسبت به تولیدات خودی احساس نشود، اشتیاق به مصرف بیش از پیش کالاهای خارجی از بین نخواهد رفت و این امر هم به ادامه کار توسط

قاچاقچیان دامن زده و هم این‌گونه مصرف کردن امتیاز برای افراد جامعه و به مرور زمان ایجاد فاصله‌های زیاد طبقاتی می‌گردد. (صمدیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴-۲۳)

سرشت ویژه قاچاق اغلب ثروت ثروت با‌آورده‌ای نصیب قاچاقچیان می‌کند و این قشر که از راه کسب نامشروع ثروتمند شده‌اند از دیگر مردم جامعه به‌خصوص قشرهای محروم جدا می‌شوند و به این ترتیب به شکاف طبقاتی دامن زده می‌شود. (تاری و غلامی، ۱۳۸۹: ۵۸) بنابراین، باید کوشش‌ها را بر اصلاح روش‌های غلط و غیرعادلانه توزیع درآمدها و غلبه بر نوسانات اقتصادی از جمله مبارزه با قاچاق متمرکز ساخت؛ نه فقط بدین دلیل که توزیع نادرست درآمدها خود نادرست است، بلکه بدین علت که منشأ بیشتر فساد، بزهکاری و تباهی‌های اجتماعی است. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۰۸)

۶- قاچاق کالا و تهاجم فرهنگی

از مهم‌ترین ابعاد منفی قاچاق، ورود کالاهای غیرمجاز و مغایر با اصول و ارزش‌های حاکم بر جامعه است. در اغلب موارد آنچه در قاچاق و نوع کالای قاچاق شده مهم است، سودآوری آن است و اصولاً قاچاقچی توجهی به دیگر معیارها از جمله همخوانی کالای قاچاق با مبانی ارزشی و اعتقادی کشور ندارد. به همین دلیل است که در بسیاری موارد کالاهایی مغایر با ارزش‌ها، سنت‌ها و اعتقادات مردم به صورت قاچاق وارد کشور و در بین اقشار جامعه، به خصوص نسل جوان و فعال، توزیع می‌کند. در این میان، برخی محصولات به صورتی سازماندهی شده و جهت‌دار با هدف تهاجم به ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی و نه صرفاً به دلیل سودآوری به داخل کشور قاچاق می‌شوند. اصولاً به دلیل نبود یا کاستی‌های نظارت بر کالاهای قاچاق، یکی از بهترین راهکارهای نفوذ فرهنگی به داخل کشور، قاچاق کالا است. از آنجا که در کشور ما برای مقابله با از هم‌گسیختگی فرهنگی، حفظ وحدت ملی و پاسداری از ارزش‌های اخلاقی در مبادی قانونی ورود و خروج کالاهای نظارت دقیقی بر ورود کالاها و محصولات فرهنگی اعمال می‌شود و مثلاً ممنوع بودن ورود پوشاک دارای طرح‌های زننده و خلاف عفت عمومی باعث شده، این محصولات از طریق مبادی غیررسمی و به صورت قاچاق به کشور وارد می‌شود. قاچاق میراث فرهنگی، یکی دیگر از پیامدهای شوم فرهنگی قاچاق کالا است. قاچاق میراث فرهنگی نوعی تهاجم فرهنگی و غارت بردن میراث مردم سرزمین‌های صاحب فرهنگ کهن است. از نوع کالاها و اموال فرهنگی که قاچاق می‌شوند، می‌توان نتیجه گرفت که احتمالاً غیر از سود و منفعت مادی، اهداف دیگری از جمله نابودی فرهنگی کشور و انباشته شدن اموال فرهنگی در کشورهای استعمارگر نیز در کار است. اموال فرهنگی قاچاق را شامل می‌شوند

تحلیل وضعیت قاچاق کالا از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی با تأکید بر وضعیت حقوقی ایران

که نقطه مشترک همه آنها «نشان فرهنگی، مذهبی و قومی» کشور است. (سیف، ۱۳۸۷: ۱۱۰) کشورهای غربی در این زمینه در تلاش هستند تا با ورود غیررسمی و قاچاق، این گونه فرهنگ‌ها را در کشور ایران پایه‌گذاری کنند، که البته تا حد زیادی این تفکرات، تحقق بخشیده است. وجود هرگونه کالای فرهنگی، مذهبی و... که به‌صورت قاچاق وارد کشور می‌شود، تاثیر مستقیمی بر تهاجم فرهنگی و ریشه فرهنگی کشور دارد.

اثر سیاسی قاچاق کالا

به طور کلی، قاچاق کالا از جهات سیاسی، آثار مخربی شامل گسترش روح قانون‌گریزی در کشور، سعی در ایجاد فساد مالی، آسیب‌پذیری امنیتی مرزها و ایجاد ناامنی در مناطق مرزی به سبب تردهای غیرمجاز، تشدید مهاجرت به مناطق قاچاق‌خیز یا مناطق مصرف‌کننده کالا-های باب قاچاق و به تبع آن، افزایش نابهنجاری‌های اجتماعی با توجه به وضعیت بد اشتغال در سطح کشور را دارد. (بزمی، ۱۳۹۷: ۶۴).

قاچاق کالا با آثار و پیامدهای تخریبی‌ای که از جهت سیاسی به دنبال دارد، موجب تسلط سیاسی کفار و استعمارگران بر کشورهای اسلامی می‌گردد. یکی از این آثار سیاسی قاچاق کالا، آسیب‌پذیری امنیتی مرزها و ایجاد ناامنی در مناطق مرزی، تردهای غیرمجاز و غیر قانونی از مرزها زمینه را برای هر نوع تردد دیگر مثل تردد اعضای گروه‌های مخالف نظام و یا حتی جاسوسان کشورهای دیگر را فراهم می‌کند. از طرف دیگر درگیری نیروهای مرزبانی با قاچاقچیان و کشته شدن قاچاقچیان که نوعاً از مرزنشینان هستند، زمینه دشمنی و ضدیت با نظام کشور اسلامی را به بار می‌آورد و ممکن است اهل آن طائفه یا شهر مخالف و ضد نظام گردند. وقتی مرزهای یک کشور ناامن شد و یا مرزنشینان از نظام و حکومت اسلامی ناراضی شدند، زمینه برای نفوذ و سلطه دشمنان اسلام فراهم می‌گردد. یکی دیگر از آثار سیاسی تقویت گروه‌های مافیایی و ضعف اقتدار دولت در مقابل آنهاست؛ صاحب قدرت و ثروت باعث می‌شود که آنها در امور سیاسی نافرمانی کرده، در اموری مانند انتخابات و سایر عرصه‌های سیاسی نفوذ و دخالت کنند و با توجه به اینکه چنین افرادی نوعاً وابسته و تحت امر کشورهای مستکبر هستند، زمینه را برای نفوذ و تاثیر سیاسی کفار فراهم می‌کند. (فرهنگ‌دلیر، ۱۳۹۷: ۱۰۳)

انواع پیشگیری از قاچاق کالا

۱- تقویت مدیریت پیشگیری از قاچاق

اقدامات پیشگیرانه در طول تاریخ عمدتاً مبتکاری، فردمحور، متفرقه و بدون برنامه ریزی،

هماهنگی و نظارت بود و همین امر به‌ویژه پس از شکل‌گیری دولت‌ها، در عمل موجب هدر رفتن امکانات و ظرفیت‌های بخش‌های مختلف در زمینه پیشگیری از جرم می‌شد. به تدریج لزوم مبارزه اثربخش با بزهکاری در حال گسترش، مدیریت پیشگیری از جرم و تأسیس یک نهاد متولی را ضروری نمود. این اندیشه در سطح داخلی موقعیت ویژه‌ای پیدا کرد، به گونه‌ای که برخی از کشورها با ایجاد یک نهاد دائمی هدایت برنامه پیشگیری، جایگاه آن را به اولویت سیاست جنایی ارتقاء داده‌اند. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۴: ۱۲)

در سطح بین‌المللی نیز، اصول راهبردی سازمان ملل در سال ۲۰۰۲ با ترسیم خطوط اساسی تأمین امنیت پایدار، در بند الف از دولت‌ها خواست در ساختار تشکیلات خود یک نهاد دائمی در این خصوص تأسیس نمایند، به نحوی که مسئولیت‌ها، اهداف و برنامه‌ها دقیقاً تعریف گردد. (منصورآبادی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۷) پس از آن در اسناد ویژه مرتبط با فساد، از جمله در ماده شش کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد، اجرای سیاست‌های پیشگیری را بر عهده یک نهاد مستقل بهره‌مند از منابع مادی و نیروی انسانی متخصص قرار داده است. به این ترتیب، مدیریت پیشگیری، یعنی فرایند بکارگیری کارآمد منابع مادی و انسانی توأم با سیاست-گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت در حوزه پیشگیری از قاچاق کالا و ارز در ماده ۳ قانون انعکاس یافته است. این فرایند در سطح ملی، از طریق «ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز» و در سطح استانی، توسط «کمیسیون برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت» (تبصره م ۳) اجرا می‌شود. به منظور هماهنگی و نظارت بر اجرای وظایف پیشگیرانه دستگاه‌های اجرایی، «کار-گروه‌های کارشناسی پیشگیری از قاچاق کالا و ارز» (ماده ۴) نیز می‌تواند تشکیل گردد. این اقدام موجب می‌شود تا قانونگذار از یک‌سو، از اجرای وظایف پیشگیری و یا عدم اجرا و موانع مختلف آن مطلع و نسبت به رفع موانع پس از یک دوره آزمایشی اقدام نماید و از سوی دیگر از موازی کاری و پراکندگی فعالیت نهادهای متعدد که در عمل موجب هدر رفتن امکانات و ظرفیت و خنثی شدن برنامه‌های کنشگران این حوزه می‌گردد، جلوگیری نماید. به این سان، ماده ۳ و تبصره ۲ ماده ۴، نهادهای متولی و کارگروه‌های آن را باید همچون یک مجلس قانون-گذاری پیشگیری تلقی نمود که از یک‌سو، تصمیمات آن برای تمامی دستگاه‌های اجرایی لازم‌الاجرا فرض شده است و از سوی دیگر، سایر دستگاه‌های غیر اجرایی مرتبط با پیشگیری نیز به همکاری با این نهاد ملزم شده‌اند. از جمله مهم‌ترین وظایف مدیریتی این ستاد اولویت بخشی به پیشگیری‌های فنی - فناورانه‌ای وضعی در قالب تهیه، اجرا و بهره‌برداری از سامانه هوشمند شناسایی و مبارزه با قاچاق کالا است؛ در واقع، قانون‌گذار از یک‌سو، امتناع از راه‌اندازی سامانه

پیشگیری فناورانه از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی را تخلف پنداشته و آن را با پاسخ اداری محرومیت از اشتغال مواجه ساخته و از سوی دیگر، وارد نمودن داده‌های خلاف واقع که مانع از تحقق اهداف پیشگیری مورد نظر سامانه‌ها و موجب اخلال در مدیریت پیشگیری می‌شود و نیز دسترسی غیرمجاز به اطلاعات سامانه‌ها را جرم‌انگاری و آن را به ترتیب با پاسخ انفصال موقت از خدمات دولتی و عمومی و نیز حبس همراه ساخته است. این ضمانت اجرا البته به مدیریت پیشگیری محدود نشده است. (خانعلی‌پور، ۱۳۹۰: ۳۴)

۲- پیشگیری وضعی از طریق یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرآیند تجارت

عملکرد جزیره‌ای در حوزه‌های مختلف تجاری موجب ایجاد شکاف‌هایی در نظارت بر فرآیند تجاری می‌شود. یکپارچه‌سازی فرآیند تجاری با ایجاد نوعی پیوند میان اطلاعات حوزه‌های مختلف از گذر گردآوری آنها این شکاف‌ها را برطرف می‌کند. این امر به ما اطمینان می‌دهد که همه فعالیت‌های تجارت الکترونیکی با فرآیند تجاری، یکپارچه خواهند شد، چرا که با اطلاعات موجود در سایر پایگاه‌های داده ما به‌روزرسانی می‌شوند. (اوبراین^۱، ۲۰۱۱: ۳۷۳) بدین‌سان از گذر یکپارچه شدن اطلاعات می‌توان به داده‌های سایر بخش‌ها دسترسی داشت و بر آنها نظارت نمود؛ زیرا رؤیت‌پذیری تخلفات حوزه تجارت با توجه به ماهیت آنها عمده‌تأ پایین است؛ از این رو نظارت الکترونیکی بر فرآیند تجاری جهت پیشگیری از تخلفات این حوزه ضروری است. افزون بر این، از طریق این سامانه می‌توان در پیشبرد اهداف تجاری نیز از اطلاعات یکپارچه بهره‌مند شد. هرچند امروزه یکپارچه‌سازی اطلاعات از ملزومات اصلی در روابط سازمان‌هاست، اما نباید مشکلات عملی تحقق یکپارچه‌سازی فرآیند تجاری را نادیده گرفت. (صبوری‌پور و صفائی، ۱۳۹۵: ۱۶۸)

رقم سیاه بالای تخلفات حوزه تجارت نشان می‌دهد که فرآیند تجاری سنتی ایران و نظارت بر آن دارای شکاف‌هایی است که بروز تخلفات تجاری را میسر می‌سازد. از این رو مطابق بند الف ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف شد، با همکاری ستاد و گمرک جمهوری اسلامی ایران و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط سامانه نرم‌افزاری جامع یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرآیند تجارت را راه‌اندازی نماید. البته در گمرک ایران، پیش از این توسط سامانه آسیکودا^۲ به فرآیندهای تجاری گمرک نظارت می‌شد. با توجه به تلاش‌های انجام شده، ضعف و ناپایداری در زیرساخت‌های ارتباطی از یک طرف و پیاده‌سازی سیستم-

1-O'Brien

2-Automated System for Customs Data

های نرم‌افزاری جزیره‌ای و غیریکپارچه در گمرک ایران از سوی دیگر موجب شده است که این سازمان در این زمینه با وضع مطلوب فاصله نسبتاً زیادی داشته باشد. (سلاجقه، ۱۳۹۱: ۲۴) افزون بر این، فرآیند تجاری کشور در گمرک خلاصه نمی‌شود و بر سایر بخش‌های تجاری نیز باید نظارت شود؛ زیرا در غیر این صورت سلب فرصت‌های بزهکاری در یک منطقه از کشور بیم جابه‌جایی بزهکاری را در پی خواهد داشت. بدین‌سان در ایران نیز می‌توان انتظار داشت که از گذر تدابیری نظیر یکپارچه‌سازی و مدیریت صحیح آنها، فرصت‌های موجود در حفره‌های فرآیند تجارت پوشش داده شده و با دشوارسازی فعالیت بزهکاران بالقوه، از وقوع جرایم پیشگیری کرد. (صبوری‌پور و صفائی، ۱۳۹۵: ۱۷۰)

۳- پیشگیری موقعیت‌مدار از گذر الکترونیکی نمودن اسناد

در عصر حاضر با گسترش استفاده رایانه و اینترنت، حذف اسناد کاغذی و قدم نهادن در راه ایجاد روابط اداری عاری از کاغذ، در دستگاه‌های مختلفی چون بیمارستان‌ها، ادارات مالیات، گمرک و ... که با کاغذ سر و کار بیشتری دارند، از اقبال بیشتری برخوردار شده است. هنگامی که کاغذ را با فناوری‌های نوین مقایسه می‌کنیم، مشاهده می‌کنیم که گاهی اوقات پرهزینه‌تر و با کارایی کمتر نسبت به آنهاست. (سلن^۱، ۲۰۰۲: ۲۵)

افزون بر این، مقایسه روابط مبتنی بر کاغذ با فناوری‌های نوین نشانگر بالاتر بودن هزینه‌های سیستم کاغذی است. با این توضیح که هزینه‌های تحویل اسناد کاغذی، ذخیره‌سازی، بازیابی و سایر هزینه‌های مستقیم استفاده از کاغذ، در مقابل سامانه‌های الکترونیکی بیشتر است. نگرانی نسبت به جعل اسناد کاغذی نیز از سایر معضلات به‌کارگیری این ابزار است. جعل اسناد کاغذی از دسته جرایمی است که به راحتی قابل کشف نیست. این رفتار که دارای رقم سیاه کشف بالایی است، بسترساز جرایم متعددی از قبیل رشه، ارتشاء و اختلاس و در پی آنها قاچاق کالا می‌باشد. نگرانی دولت‌ها نسبت به امور فوق موجب روی آوردن به استفاده از اسناد الکترونیکی شده است؛ لذا حذف روابط مبتنی بر کاغذ و اشاعه دولت الکترونیک امروزه حالت فراگیری در دنیا به خود گرفته است. شاید در ابتدا این امر به ذهن خطور کند که الکترونیکی نمودن اسناد از طریق اسکن آنها صورت می‌گیرد، اما این اقدام بدیهی از سوی مقنن بسیار بعید است. بلکه منظور مقنن از الکترونیکی نمودن اسناد این است که اسناد دست‌نویس دیگر ایجاد نشود. به طور مثال، سند در رایانه تایپ شود و سپس به‌صورت برخط به سامانه مرکزی

1- Sellen

ارسال گردد و سامانه، در پاسخ به این درخواست، شناسه‌ای را به آن سند اختصاص دهد. (صبوری‌پور و صفائی، ۱۳۹۵: ۱۷۱)

در ایران گام‌هایی به سوی الکترونیک شدن روابط اداری برداشته شده است. این اقدام پیش از این در بند ۴ از فصل هفتم پیوست کلی قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تجدیدنظر شده کیوتو در مورد ساده و هماهنگ‌سازی تشریفات گمرکی، مصوب ۱۳۸۹، برای ایران پیش‌بینی شده است. مطابق ایند بند، موارد زیر در متون جدید یا تجدید- نظر شده قوانین ملی پیش‌بینی خواهد شد:

«روش‌های تجارت الکترونیک به عنوان جایگزینی برای الزامات اسنادی مبتنی بر کاغذ، روش‌های تأیید مبتنی بر مکاتبات کاغذی و نیز الکترونیکی، محقق بودن گمرک به اخذ اطلاعات جهت استفاده درون سازمانی و در صورت اقتضاء، مبادله این‌گونه اطلاعات با دیگر گمرکات و تمامی دیگر طرف‌های قانون مجاز شده از طریق فنون تجارت الکترونیکی». (به نقل از صبوری-پور و صفائی، ۱۳۹۵: ۱۷۱)

الزامات فوق عمده‌تاً با هدف پیشگیری از استفاده مکرر از اسناد و استفاده از اسناد خلاف واقع وضع شده‌اند. به طور مثال، از طریق اسناد اصیل، کالا وارد کشور می‌شود، اما شواهد استفاده از این سند یا به وجود نمی‌آید و یا از بین می‌رود. سپس این اسناد در رابطه با امر دیگری مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. باتوجه به این مراتب، در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز تدابیر مختلفی برای مقابله با استفاده از اسناد خلاق واقع، هم در بُعد کیفی و هم در بُعد غیر کیفی، اتخاذ شده است. مطابق بند پ ماده ۲، اظهار کالا به گمرک با ارائه اسناد و یا مجوز-های جعلی قاچاق محسوب شده است. افزون بر این، افزایش نرخ ارتکاب جعل، استفاده از اسناد گمرکی مجعول از یک سو و میزان بادارندگی پایین ابزارهای پیشین زرادخانه کیفی از سوی دیگر، منجر به افزایش مجازات مرتکبان در ماده ۳۳ قانون پیش گفته گردید. لذا مطابق این ماده، مرتکب جعل و استفاده از اسناد مجعول اشاره شده، حسب مورد علاوه بر مجازات حبس مذکور در قانون مجازات اسلامی به جزای نقدی معادل دو تا پنج برابر ارزش کالای موضوع اسناد مجعول محکوم می‌شود (پیشین: ۱۷۲)

در کنار تدابیر کیفی فوق، مقنن به الکترونیک کردن روابط اداری، به‌خصوص اسناد، توجه ویژه‌ای مبذول داشته است؛ چرا که راهکار خردمندانه، اتخاذ پیشگیری غیرکیفری، قبل از پیشگیری کیفی است. مطابق بند ب ماده ۶ قانون، وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی و راه و شهرسازی موظف شده‌اند کلیه اسناد ورود، صدور، عبور، حمل و نقل و نظایر آن را

الکترونیک نمایند. عبارت «کلیه» در قسمت اخیر بند فوق، نشانگر این است که موارد اشاره شده به صورت حصری نبوده و سایر اسناد نیز بایستی الکترونیک شوند. این اقدام با افزایش تلاش بزهکار و کاهش دسترسی به آماج‌های جرم می‌تواند کاهش نرخ وقوع جعل در اسناد مذکور را در پی داشته باشد. (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۸۸:۲۳۸) البته پیش‌تر، گمرک در ماده ۹ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰، مؤلف به فراهم ساختن امکانات به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات و همچنین، وزارت امور اقتصادی و دارایی در تبصره ماده ۹، مؤلف به تصویب آیین‌نامه گمرک الکترونیک (ظرف شش ماه از تاریخ تصویب این قانون) شده بود. این در حال است که پس از گذشت چند سال از تصویب قانون امور گمرکی، هنوز آیین‌نامه فوق، تصویب و انتشار نیافته است. (صبوری‌پور و صفائی، ۱۳۹۵:۱۷۳)

۴- پیشگیری وضعی از طریق تجهیز مبادی ورودی و خروجی مسیرها

ایران به دلیل گستردگی مرزهای خود، همواره با تهدیدات مرزی مواجه بوده است. (پروکوپ^۱، ۲۰۰۴:۶۵) موقعیت جغرافیایی کشور که هزاران کیلومتر مرزهای آبی و زمینی مشترک و همجوار با کشورها قاچاق‌خیز نظیر امارات، عراق و ترکیه را در پی دارد از یک‌سو و تضاد منافع بیشتر کشورهای همسایه در برخورد با قاچاق کالا، از سوی دیگر، فعالیت قاچاق در کشور را گسترش داده است. (سیف، ۱۳۸۷:۵۶) لذا جرایم مرزی نظیر قاچاق مواد مخدر و قاچاق انسان نیز می‌تواند موضوع آن قرار گیرد. (لب^۲، ۲۰۱۴:۲۳۴) از جمله این اقدامات، نظارت و کنترل می‌باشد. مطابق بند ۳ ماده ۳ قانون امور گمرکی، مصوب ۱۳۹۰، بازرسی از واحدهای اجرایی گمرکی و نظارت بر عملکرد آنها و ساماندهی کمی و کیفی مبادی ورودی و خروجی از جمله وظایف و اختیارات گمرک می‌باشد. (همان:۱۷۴)

ناکافی بودن نظارت بر مرزها از جمله علل وقوع قاچاق است (اونال^۳، ۲۰۰۹:۸۲)، زیرا نبود نظارت، سهولت دسترسی به آماج جرم را افزایش می‌دهد. بنابراین بایستی تدابیری اندیشید که بتوان از گذر آنها نظارت بیشتری بر مبادی داشت. افزایش قابل توجه عبور و مرور مرزی در طول پنجاه سال گذشته و اخیراً ترس از تروریسم، دولت‌ها را وادار کرده است تا روش‌های کنترل مرزی نوینی را طراحی کنند و زمان انتظار و توقف را کاهش دهند. (مکلیندن^۴ و همکاران، ۲۰۱۱:۴۳)

1-Prokop

2- Lab

3 -Unal

4-McLinden

در ایران طی سال‌های اخیر تدابیر مختلفی اتخاذ شده است. بخشی از این اقدامات تحت آیین‌نامه و بخشی دیگر تحت قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی تدوین شده است. به‌طور مثال، پیش از تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مطابق ماده ۶ آیین‌نامه روان‌سازی و سلامت ترانزیت خارجی کالا از کشور، مصوب ۱۳۸۸، مقرر گردیده بود که سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای مسیرهای ترانزیتی را به نیروی انتظامی اعلام کند تا در مسیرهای مذکور نظارت لازم بر کامیون‌های حامل کالاهای ترانزیتی به عمل آورده و در صورت انحراف کامیون‌ها از مسیر، ضمن هدایت آنها به مسیرهای تعیین شده، مراتب را به سازمان راهداری و حمل‌ونقل جاده‌ای اعلام نماید. همچنین مقنن در ماده ۱۱۳ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰، کالایی که از مسیر غیرمجاز یا بدون انجام تشریفات گمرکی به قلمرو گمرکی وارد یا از آن خارج گردد و کالایی که بدون انجام تشریفات گمرکی یا از مسیرهای غیرمجاز وارد کشور شود و در داخل کشور کشف گردد را قاچاق محسوب کرده است. ناکافی بودن اقدامات پیشین، نظیر جرم‌انگاری رفتارهای پیش‌گفته و نیز قانون‌مند برنامه‌های پیشگیری غیرکیفری، منجر به تصویب تدابیر قانونی جدید شد. از سویی دیگر، توسل به فناوری‌های نوین در کنترل مرزها امر اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. (صبوری‌پور و صفائی، ۱۳۹۵: ۱۷۵)

۵- پیشگیری موقعیت‌مدار از طریق نظام سنجش اعتبار

امروزه فراهم نمودن ابزارهایی جهت شناسایی و معرفی بازرگانان از لوازم اصلی تسهیل تجارت است. یکی از مهم‌ترین این ابزارها، رتبه‌بندی بازرگانان می‌باشد. البته رتبه‌بندی اعتباری در حوزه‌های مختلفی چون بورس، بیمه، بانک و سایر حوزه‌های مرتبط با تجارت در سطح داخلی و بین‌المللی نیز کاربرد دارد. پیش از تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، اعتبارسنجی^۱ در نظام بانکی راه‌اندازی شده بود. آثار مثبت اعتبارسنجی در نظام بانکی و همچنین سامانه اتاق ایران موجب شد تا تلاش شود که از این امکان در سایر مراجع اقتصادی نیز بهره گرفته شود. (همان: ۱۷۶) اما در این خصوص محدودیت‌هایی در زمینه مجوزهای قانونی برای گردآوری این اطلاعات وجود داشت؛ زیرا مطابق ماده ۵ قانون تسهیل اعطاء تسهیلات بانکی مصوب ۱۳۸۶، دولت مکلف بود تا این سامانه را در نظام بانکی راه‌اندازی نماید. بنابراین، راه‌اندازی چنین امکاناتی در سایر مراجع ضروری نبود. لذا در بند ۶ ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا، با هدف پیشگیری از بروز تخلفات و قاچاق کالا و ارز از طریق مدیریت صدور، تمدید و ابطال

کارت بازرگانی، ایجاد سامانه یکپارچه اعتبارسنجی و رتبه‌بندی اعتباری برای تجارت داخلی و خارجی مقرر گردید. با توجه به وصف تجاری این طرح، وزارت صنعت، معدن و تجارت مؤظف است با همکاری ستاد و اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی ایران و اتاق تعاون مرکزی اقدام به ایجاد این سامانه نماید. سوالی که در این زمینه به ذهن متبادر می‌شود، این است که سامانه فوق چه کارکرد پیشگیرانه‌ای دارد؟ رتبه‌بندی اعتباری موجب شفاف‌سازی اطلاعات بازرگانان خواهد بود؟ این سامانه کارکردهای مختلفی را در بر دارد. در زمینه پیشگیری، افزون بر پیشگیری از تخلفات و جرایم پولی و بانکی همچون پولشویی، در پیشگیری از قاچاق کالا نیز از گذر نظارت بر بازرگانان تأثیرگذار خواهد بود. لذا با پایش صورت گرفته از گذر سنجش اعتبار، فعالان بازرگانی فاقد اعتبار، نظیر بزهکاران نمی‌توانند از امکان صدور و تمدید کارت بازرگانی خود بهره بگیرند. همچنین در صورتی که اعتبار یک شخص به دلایلی مورد تأیید سامانه نباشد، امکان ابطال کارت وی وجود دارد. به‌طور مثال، در صورتی که بازرگانی به موجب بند الف ماده ۶۹ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، با تعلیق موقت یا ابطال دائم کارت بازرگانی خویش مواجه شود، اعتبار وی در سامانه مورد تأیید قرار نخواهد گرفت. در حالی که پیش از این، فرق چندانی میان بازرگان متخلف و بزهکار با بازرگان مقید به قوانین و مقررات وجود نداشت. به عبارت دیگر، این سامانه اشخاص دارای اعتبار را به جامعه معرفی می‌کند تا فضا برای فعالیت بزهکاران و متخلفین بسته باشد. این امر موجب می‌شود که اولاً متخلفان و بزهکاران بالقوه در مقابل منفعت حاصله، یعنی معرفی ایشان به عنوان فردی معتبر، از ارتکاب رفتارهای نامشروع پرهیز کنند. ثانیاً افراد پایبند به قوانین و مقررات، جهت افزایش میزان اعتبار خویش، سعی در افزایش پایبندی خود به قوانین و مقررات داشته باشند. (صبوری‌پور و صفائی، ۱۳۹۵: ۱۷۷)

۶- پیشگیری اجتماعی و فرهنگی از قاچاق کالا

انریکو فری^۱ (۱۸۸۱) به جبر محیطی معتقد است و درست برخلاف نظرات سزار لمبروزو^۲ که جبر زیستی را مهم‌ترین عامل ناهنجاری‌ها می‌داند و می‌گوید انسان به‌طور فطری نابهنجار و بزهکار متولد نمی‌شود، بلکه محیط خانواده، محیط آموزش جامعه و محیط پرورشی است که موجبات نابهنجاری و بزهکاری را فراهم می‌آورد. (فدایی شهری، ۱۳۷۸: ۳۷) دورکیم و لاکاسانی^۳

1- Enrico Ferri

2- Cesare Lombroso

3-Durkheim & Lakassani

به تأثیر تمدن و فرهنگ و شرایط محیط اجتماعی در ارتکاب جرائم و ناهنجاری‌های اجتماعی اشاره کرده‌اند و معتقدند: محیط اجتماعی غذای پرورشی ناهنجاری‌ها و بزهکاری‌هاست. بزهکار مانند میکروبی است و زمانی می‌تواند در جامعه رشد کند که محیط اجتماعی زمینه‌های ارتکاب جرم (موقعیت مجرمانه) را مانند غذای او فراهم کند. (فرجاد، ۱۳۶۹، به نقل از آقایی و مرادی، ۱۳۹۱: ۷۴) پیشگیری اجتماعی در جوامع امروز چند نهادی است و به دنبال این است تا با مشارکت دادن نهادهای مختلف و اجرای طرح‌های عمومی در قالب اقداماتی چون مبارزه با علل ریشه‌ای جرم، اعم از حمایت از خانواده، آموزش و پرورش، ایجاد اشتغال و... از ارتکاب جرم پیشگیری نماید. (قورچی بیگی، ۱۳۸۷، به نقل از آقایی و مرادی، ۱۳۹۱: ۷۴) تا زمانی که بستر اقتصادی و فرهنگی در جامعه فراهم نگردد، نمی‌توان به اتخاذ تدابیر و تأثیر آن خوش‌بین بود. وضعیت بد اقتصادی یا وضعیت مناسب اقتصادی، تأثیر به‌سزایی در اتخاذ تدابیر پیشگیرانه و عملی شدن آنها دارد. به‌طور مثال در شهرهای مرزی، مرزنشینان به علت نداری و فقر و نبود شغل مناسب به قاچاق کالا روی می‌آورند و این خود موجب خنثی‌سازی تدابیر پیشگیرانه می‌شود. نقش رسانه‌ها را در پیشگیری اجتماعی نباید از نظر دور داشت. زیرا تأثیر به‌سزایی در فرهنگ‌سازی و تکوین شخصیت افراد به‌خصوص در جوانان و نوجوانان دارد. از دیگر مواردی که می‌توان نام برد نقش مردم در پیشگیری اجتماعی است. بدین معنی که حکومت باید مردم‌سالار باشد تا بتواند در پیشگیری اجتماعی فعالیت نماید. در این زمینه منتسکیو^۱ می‌گوید: «ملتی که در بردگی است بیشتر برای حفظ آنچه دارد زحمت می‌کشد تا برای تحصیل چیزهای جدید و ملتی که آزاد است بیشتر برای تحصیل چیزهای جدید کار می‌کند تا به منظور حفظ آنچه دارد. (نویمان و مارکوزه^۲، ۱۳۹۰: ۲۷۲)

بسترسازی فرهنگی که جزء اقدام‌های پیشگیرانه محسوب می‌شود، نقش مهمی در مبارزه با قاچاق کالا و ارز دارد، زیرا از این طریق می‌توان مصرف، خرید و حتی فعل قاچاق کالا را در سطح کشور کاهش داد. این بسترسازی فرهنگی باید به وسیله تبلیغات متناسب، هوشمندانه و همه‌جانبه در راستای مردمی کردن مبارزه، تقویت فرهنگ ملی خرید و مصرف تولیدات کیفی و تغییر از نگرش منفی به نگرش مثبت برای مصرف کالاهای کیفی و رقابت‌پذیر داخلی صورت می‌گیرد. همچنین رسانه‌ها امروزه محکم‌ترین رشته ارتباطی است که عموم اعضای جامعه را به هم متصل می‌کند و قابلیت این را دارد که برانگیزنده الزامات در زمینه پیشگیری

1- Montesquieu

2- Neumann & Marcuse

از جرم باشد. جهان‌بینی انسان‌ها به شدت تابع عملکرد رسانه‌ها می‌باشد. رسانه‌های گروهی در ایجاد یک جریان غالب از این ارزش‌ها و دیدگاه‌های مشترک نقش به‌سزایی دارند. می‌توان حدس زد همان‌طوری که تماشای برنامه‌های تلویزیونی افزایش می‌یابد تفاوت‌های فرهنگی کاسته می‌گردند. پس نقشی را که در گذشته نهادها و شبکه‌های اجتماعی بیشتر بر عهده داشتند، امروز رسانه‌های گروهی ایفا می‌کنند. سازمان صداوسیما به عنوان یک دانشگاه عمومی نشر فرهنگ اسلامی، هدف ایجاد محیط مساعد برای تزکیه و تعلیم انسان و رشد فضائل اخلاقی و شتاب بخشیدن به حرکت تکاملی انقلاب اسلامی در سراسر جهان را پیگیری می‌کند. این هدف‌ها در چارچوب برنامه‌های ارشادی، آموزشی، خبری و تفریحی تامین می‌گردد. تاثیر برنامه‌های صدا و سیما از جهات مثبت و منفی بر رفتار مخاطبان به ویژه قشر نوجوان و جوان بر کسی پوشیده نیست. امروزه رسانه‌های مختلف و پیشرفته، جهان را به دهکده کوچکی تبدیل کرده‌اند که اخبار و اطلاعات به سرعت در سراسر آن نشر می‌یابد. بنابراین برای پیشگیری از جرم باید به نحو مناسبی استفاده شوند. (آقایی و مرادی، ۱۳۹۱: ۷۵)

امروزه با گسترش ارتباطات و پیشرفت وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌های گروهی، بازاریابی برای کشورهای صاحب تکنولوژی و صنعت و تولید بسیار سهل و آسان شده است، به‌گونه‌ای که با ترفندهای تبلیغاتی آنچه را می‌خواهند به مردم القاء می‌نمایند. متأسفانه کشورهای جهان سوم بدون دستیابی به سطحی قابل قبول از توسعه‌یافتگی، یعنی تولید انبوه و کیفیت خوب کالاها، متأثر از فرهنگ استعمار با حجم وسیعی از تبلیغات، افراد جامعه را به سمت مصرفی شدن سوق می‌دهند و این امر ضمن آثار زیان‌بار بر مصرف‌کننده، سبب تضعیف اقتصاد این کشورها شده و تأثیرات مخربی بر فرهنگ و ایدئولوژی آنان نیز خواهد گذاشت. در حال حاضر یکی از ریشه‌های بحران اقتصادی در کشورهای جهان سوم عدم برنامه‌ریزی صحیح و مستقل و توجه نکردن به نیازهای اجتماعی در امر تبلیغات است. تبلیغات اگر از مسیر آموزش عبور کند، دیگر عمل ابلاغ را انجام نمی‌دهد، بلکه با ایجاد تغییرات نامناسب، افکار عمومی را منحرف نموده و تصور و ذهنیت مردم را در مورد واقعیات اجتماعی دستخوش دگرگونی قرار می‌دهد. آنچه مشخص است، در فرایند مبارزه با قاچاق کالا و ارز تنها نباید به اقدام‌های اطلاعاتی و انتظامی بسنده کنیم و بیش از هرچیز باید دستگاه‌های اطلاع‌رسانی و تبلیغی با روشنگری خود زمینه آثار و تبعات مخرب قاچاق و زمینه‌های جرم‌زایی این تخلف را از بین ببرند. در امر فرهنگی و تبلیغی، این دو بخش را باید از لحاظ کارکرد جدا از هم در نظر بگیریم، کارهای تبلیغی زود بازده‌تر و سطحی‌تر هستند و کارهای فرهنگی عمیق‌تر و دیر بازده‌تر

می‌باشند. ولی این دو در کنار یکدیگر می‌تواند در پیشگیری از قاچاق ما را به نتیجه برساند.
(آقایی و مرادی، ۱۳۹۱: ۷۶)

۷- پیشگیری از قاچاق کالا در سطح ملی

۱. کنترل رشد نقدینگی و هدایت آن به مسیر مشاغل مولد.
۲. ایجاد تعادل در بازار سرمایه، کار، کالا.
۳. ثبات بخشیدن به سیاست‌ها، قوانین و مقررات بازرگانی داخلی و خارجی و محدود کردن مراکز تصمیم‌گیری متعدد.
۴. ایجاد تفاهم‌نامه‌هایی با کشورهای منطقه در زمینه تجارت رسمی و مبارزه با قاچاق کالا.
۵. بازرنگری و شفاف‌سازی قوانین و مقررات بازرگانی در راستای تحصیل فرایند ورود و خروج کالاها و محدود ساختن امکان سوءاستفاده‌های مختلف از طریق نظم و سامان دادن به بازار-های رسمی.
۶. کارآمد ساختن نظام یارانه‌ای کالاهای اساسی به‌طوری که این یارانه‌ها از طریق قاچاق نصیب کشورهای همسایه نشود.
۷. شفاف‌سازی موانع تجاری کشور از طریق حذف موارد غیر تعرفه‌ای و ایجاد تعرفه‌های معادل.
۸. توجه به وضع معیشتی و اشتغال مرزنشینان در راستای تقلیل انگیزه‌های اقتصادی و اجتماعی گرایش به قاچاق.
۹. تقویت سیستم نظارت بر گمرکات، بازارچه‌های مرزی و مناطق آزاد.
۱۰. امکان نظارت مؤثر بر انبارهای داخلی و ترانزیت کالا در جهت بالا بردن ریسک ورود، توزیع و خرید کالای قاچاق در کشور و تأثیرگذاری بر کاهش بخش اقتصاد زیرزمینی.
۱۱. تصویب و اجرای قانون جامع مبارزه با قاچاق.
۱۲. شفاف‌سازی قوانین مرتبط با قاچاق کالا و ارز و... (لشنی، ۱۳۸۷: ۱۱۵-۱۱۴)

۸- سیاست‌های کلان اقتصادی دولت در جلوگیری از قاچاق کالا

به‌طور کلی، چنانچه شاخص‌های اقتصاد کلان در هر کشور وضعیت مطلوبی نداشته باشد، قدرت رقابت‌پذیری در آن کشور کمتر و قاچاق کالا نمود بیشتری دارد. قدر مسلم تأمین وضعیت خوب اقتصاد کلان برای کشورهای در حال توسعه که سعی در افزایش قدرت رقابت خود دارند، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در واقع، بهبود وضعیت اقتصاد ملی باعث ایجاد انگیزه در فعالیت بخش خصوصی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی خواهد شد که نتیجه طبیعی آن افزایش

توان رقابتی کشور و کاهش قاچاق کالا است. مهم‌ترین متغیرهای تعیین‌کننده وضعیت اقتصاد کلان که تأثیر مستقیمی در تولید و عرضه کالا دارد، تورم و کسری بودجه است که در زیر از دیدگاه پیشگیری از قاچاق بررسی می‌گردد. (سیف، ۱۳۸۷: ۲۰۲)

الف) تورم

تورم از مهم‌ترین و مخرب‌ترین عوامل مؤثر در اقتصاد ملی و قدرت رقابت‌پذیری آن است. افزایش تورم موجب می‌شود کالاهای داخلی با قیمت گران عرضه شود و پیامدهای مخربی را بر اقتصاد کشور تحمیل کند. اصولاً، کشورهای در حال توسعه به واسطه ضعف‌های ساختاری با پدیده تورم بیشتر روبه‌رویند و از این حیث متحمل هزینه‌های زیادی می‌شوند؛ تورم پدیده‌ای پولی است. همچنین عوامل مالی (کسری بودجه) و نرخ ارز نیز از طریق تأثیرگذاری در پایه پولی و انتظارات تورمی در آن مؤثرند. (سیف، ۱۳۸۷: ۲۰۲)

پس، می‌توان نتیجه گرفت که، با توجه به تقاضای کل، مهم‌ترین عوامل مؤثر در ایجاد تورم متغیرهای پولی‌اند. در واقع، سیاست‌های مالی نیز از طریق تأثیرگذاری در پایه پولی سطح قیمت‌ها را متأثر می‌سازند. عوامل تأثیرگذار در تورم در طرف عرضه نیز شامل عوامل فشار هزینه دستمزدها، قیمت نهاده‌های وارداتی، مالیات‌های غیرمستقیم و افزایش قیمت‌ها توسط دولت است. تورم در کشور پیامدهایی نظیر افزایش نابرابری در توزیع درآمد، انتقال درآمد از پس‌اندازکنندگان به وام‌گیرندگان، افزایش خطرپذیری و ایجاد بی‌اعتمادی، رانت‌خواری و ... دارد. علاوه بر این پیامدها، وجود تورم در کشور به کاهش قدرت رقابت‌پذیری و افزایش قاچاق کالا منجر خواهد شد. وجود تورم در کشور در سطحی بالاتر از تورم جهانی به افزایش قیمت محصولات صادراتی کشور (در صورت ثابت ماندن نرخ ارز یا افزایش آن به میزان کمتر از نرخ تورم) منجر می‌شود. با افزایش قیمت محصولات صادراتی به‌طور طبیعی قدرت رقابت‌پذیری آن محصولات در سطح بین‌المللی کاهش می‌یابد. به‌طور طبیعی، هرچه سطح کسش قیمتی تقاضای خارجی برای محصولات صادراتی کشور بالاتر باشد، با افزایش سطح قیمت‌ها تقاضای آنها به مقدار زیادی کاهش می‌یابد و به تبع آن (با کاهش قدرت رقابت‌پذیری کالاهای داخلی) قاچاق توسعه خواهد یافت. بنابراین، یکی از وظایف خطیر سیاست‌گذاران اقتصادی کشور مهار تورم است، تا زمینه‌های لازم برای افزایش رقابت‌پذیری گسترش یابد. شاید اتخاذ راهبرد «هدف-گذاری تورمی در سیاست‌های پولی کشور» در چند سال اخیر نویدبخش مهار تورم در سال‌های آتی شود. (سیف، ۱۳۸۷: ۲۰۳) نظارت‌ها و سیاست‌های اقتصادی در زمینه کنترل تورم می‌تواند اقتصاد را پویاتر و از ورود پدیده قاچاق کالا به کشور جلوگیری نماید.

ب) کسری بودجه

بودجه، کسری سند درآمد و هزینه‌های برنامه‌ریزی شده دولت در طول یک سال مالی است. هرگاه درآمدهای دولت تکافوی هزینه‌های سالیانه‌اش را نکنند، دولت با کسری بودجه مواجه می‌شود. دولت‌ها برای تأمین کسری بودجه از شش طریق می‌توانند عمل کنند:

۱. استقراض عمومی، ۲. استقراض از بانک مرکزی، ۳. پرداخت از حساب جاری خود نزد بانک، ۴. استقراض از بانک‌های تجاری، ۵. برداشت از حساب جاری خود نزد بانک مرکزی، ۶. استقراض از خارج کشور (سیف، ۱۳۸۷: ۲۰۳)

هریک از این شش طریق زیان‌های اقتصادی خود را دارد و در نهایت به مشکلات کلان اقتصادی دامن خواهد زد. در کشور ما آنچه بیشتر رخ داده، روش استقراض از بانک مرکزی و نیز در این اواخر استقراض عمومی از طریق انتشار اوراق قرضه بوده است. در استقراض عمومی، بانک مرکزی با جمع‌آوری منابع مالی افراد از طریق فروض اوراق قرضه عرضه وجوه مالی را کاهش می‌دهند و از این طریق موجب افزایش نرخ بهره می‌شوند. این عمل به‌خصوص در مورد اوراق قرضه بلندمدت، علاوه بر کاهش سرمایه‌گذاری، موانعی در راه تشکیل ذخایر سرمایه ایجاد می‌کند و در سیر رشد اقتصادی خلل وارد می‌سازد.

تأمین کسری بودجه از طریق استقراض از بانک مرکزی باعث افزایش پایه پولی می‌شود و به تبع آن حجم پول و نقدینگی افزایش می‌یابد. بنابراین، در این روش در مقایسه با روش استقراض عمومی نه تنها نرخ بهره افزایش نمی‌یابد، بلکه سطح آن کاهش نیز خواهد یافت. مهم‌ترین اثر این روش افزایش حجم پول و نقدینگی است که این نیز از طریق افزایش مخارج کل جامعه موجب افزایش تورم خواهد شد. بنابراین، وجود کسری بودجه از طریق استقراض از بانک مرکزی زمینه ایجاد یا رشد تورم را فراهم می‌آورد و به تبع آن قدرت رقابت‌پذیری ملی کاهش خواهد یافت. با توجه به این مورد، طی چند سال گذشته، استقراض دولت از بانک مرکزی برای تأمین بودجه سبب افزایش حجم نقدینگی در جامعه و از مهم‌ترین عوامل رشد تورم بوده است که این باعث می‌شود، رقابت‌پذیری جامعه کاهش یابد و کالاهای خارجی با قیمت بسیار اندک در مقایسه با کالاهای داخلی (از طریق رسمی یا قاچاق) عرضه شوند. (سیف، ۱۳۸۷: ۲۰۴) بنابراین می‌توان گفت که تأمین کسری بودجه دولت از راه‌های مختلف همچون مالیات، صادرات و... می‌تواند از قاچاق کالا به کشور جلوگیری نماید.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از پدیده‌های جهانی که آثار منفی و مخربی را به‌ویژه در بخش اقتصاد دارد، قاچاق کالا و ارز است. این پدیده آسیب‌پذیر از جنبه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... قابل بررسی است. علاوه بر این ابعاد قاچاق کالا، از منظر حقوق داخلی و بین‌المللی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به‌طوری که قوانین حقوقی ایران قانونی با عنوان قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ (اصلاح شده ۱۳۹۴) مصوب کرد، که در ماده ۱ این قانون قاچاق کالا و ارز را هر فعل یا ترک فعلی که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورودی و خروجی کالا گردد، تعریف می‌کند. علاوه بر قانون مذکور قوانین بین‌المللی همچون کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد ۲۰۰۳ و قاچاق براساس کنوانسیون نایروبی در زمینه قاچاق کالا و قوانین گمرکی مصوب شده است.

مبانی قاچاق کالا از نظر حقوق ایران از سال ۱۳۱۲ با تصویب قانون مجازات مرتکبین قاچاق، قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰ و در حال حاضر قانون مبارزه با قاچاق کالا مصوب ۱۳۹۲ (اصلاح شده ۱۳۹۴) نشان می‌دهد که در حقوق داخلی ایران به این پدیده مخرب پرداخته شده است. از نظر داخلی می‌توان گفت که قاچاق کالا موجب کاهش اشتغال، فساد-های اقتصادی با ورود واردات و کاهش صادرات می‌گردد. تلاش‌های بسیاری از نظر حقوقی و دولتی در راستای کاهش قاچاق کالا صورت گرفته است، اما بازهم قاچاق کالا از مرزها به شیوه‌های متخلفانه وارد کشور می‌گردد. از عواقب قاچاق کالا می‌توان به کاهش درآمد سالانه دولت، کاهش توانایی‌های دولت در عرصه اقتصادی، کسری بودجه و ... اشاره کرد. این عوامل می‌تواند اقتصاد هر کشوری را مورد چالش و بحران قرار دهد. از دیگر ابعاد آسیب‌پذیر اقتصادی قاچاق کالا می‌توان به اختلال در امنیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اشاره کرد. قاچاق کالا از نظر اقتصادی باعث کاهش صادرات، افزایش واردات، افزایش جرایم اقتصادی و... می‌گردد. از نظر اجتماعی و فرهنگی نیز می‌توان گفت که قاچاق کالا موجب کاهش اشتغال، تهاجم فرهنگی، چپاول هویت فرهنگی، افزایش فاصله طبقاتی در جامعه و ... می‌گردد. از نظر بین‌المللی نیز قاچاق کالا از اهمیت خاصی برخوردار است. به‌طوری که در قوانین آن همچون کنوانسیون نایروبی، سازمان تجارت جهانی و... در این خصوص قوانین مختلف و متفاوتی را در راستای کاهش قاچاق کالا مطرح کرده‌اند و دولت‌ها را ملزم به اجرای آنها کرده‌اند. در کل از نظر قوانین داخلی و بین‌المللی قاچاق کالا یک پدیده مخرب و آسیب‌پذیر شناخته شده است که موجب افزایش جرایم اقتصادی و حقوقی در کشور می‌گردد.

به‌طور کلی می‌توان آثار زیان‌بار قاچاق کالا را به سه دسته اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و سیاسی تقسیم کرد. در بخش اقتصادی می‌توان اذعان کرد که قاچاق کالا موجب اختلال در مسائل اقتصادی، همچون تصمیم‌گیری‌های اقتصادی دولت، افزایش تورم، اشاره کرده. علاوه بر این قاچاق کالا تولید داخلی را کاهش و تضعیف می‌کند. زمانی که تولید داخلی و اشتغال کاهش یابد رکورد اقتصادی منجر می‌گردد. یکی دیگر از آثار اقتصادی قاچاق هزینه‌های مالیاتی و گمرکی است. زمانی که هزینه‌های مالیاتی افزایش یابد، تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان به دنبال کاهش این هزینه‌ها می‌باشند، در همین راستا اقدام به کاهش هزینه‌های نیروی انسانی، مدیریتی و سایر هزینه‌ها می‌کند و همین عامل باعث کاهش کیفیت کالای تولیدی می‌گردد. در همین راستا تقاضا کننده برای به‌دست آوردن کالایی با کیفیت‌تر و قیمت پایین‌تر انگیزه‌های خود را در زمینه قاچاق کالا بالا می‌برد. از دیگر ابعاد اقتصادی قاچاق کالا که امروزه می‌توان آن را یکی از مهم‌ترین آثار منفی قاچاق کالا تلقی کرد، کاهش اشتغال است. زمانی که اشتغال کاهش یابد، بسیاری از مشاغل کاذب به وجود آمده و جرایم اقتصادی نیز افزایش می‌یابد. در نهایت درآمدهای دولتی در زمینه‌های تولید، صادرات و... با شیوع قاچاق کالا کاهش محسوسی خواهد یافت و جبران کسری بودجه به درآمدهای دولتی نیز سخت و دشوار می‌گردد.

از مهم‌ترین آثار اجتماعی و فرهنگی قاچاق کالا می‌توان به افزایش آلودگی‌های مالی و اخلاقی اداری، طبقاتی شدن جامعه و تهاجم فرهنگی اشاره کرد. زمانی که قاچاق کالا در جامعه کنترل نگردد، آلودگی‌های مالی و اخلاقی همچون پولشویی، ارتشاء، فساد اداری و... در نظام اداری کشور افزایش می‌یابد. می‌توان از مهم‌ترین آثار منفی قاچاق کالا از نظر اجتماعی را، طبقاتی شدن جامعه تلقی کرد. با گسترش قاچاق کالا، اشتغال کاهش یافته و ساختار اقتصاد کلان کشور متزلزل می‌گردد که در این راستا فاصله طبقاتی میان افراد جامعه بیشتر می‌گردد. به این معنا که طبقه متوسط و فقیر جامعه در سطح پایین‌تری قرار می‌گیرند و امرارمعاش مطلوب و مناسبی را ندارند. در نهایت می‌توان گفت که قاچاق کالا تهاجم فرهنگی را نیز گسترش می‌دهد. ورود کالای قاچاق بدون نظارت و بررسی با نظام‌های ارزشی و دینی کشور، می‌تواند ارزش‌های اخلاقی و دینی کشورهای مسلمان به ویژه ایران را مورد هدف قرار بگیرد. بنابراین قاچاق کالا بر مسائل اجتماعی و فرهنگی اثرات منفی و زیان‌باری را به بار می‌آورد.

از بُعد سیاسی می‌توان گفت که قاچاق کالا می‌تواند الگوهای مصرف جامعه را دستخوش تغییرات قرار دهد. همچنین قاچاق کالا بر بوروکراسی و فساد اداری اثرات قابل توجهی می‌-

گذارد. هرچقدر قاچاق کالا شیوع بیشتری یابد فساد اداری و دولتی بیش از پیش افزایش می‌یابد. بنابراین قاچاق کالا از نظر ساختار سیاسی کشور عاملی آسیب‌پذیر تلقی می‌گردد. بر همین اساس لازم است قوانین داخلی با در نظر گرفتن ابعاد مختلف قاچاق کالا و کنترل مرزها اصلاح گردیده و قوانین جدید و قوی‌تری را مصوب کرد. کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی نیز می‌تواند تغییرات لازم را مبنی بر جلوگیری از قاچاق کالا به عمل آورد. یکی دیگر از روش‌های کنترلی قاچاق کالا نظارت‌های قضایی ملی و بین‌المللی است. در بُعد داخلی نظارت قوه قضاییه و سازمان‌های ذی‌ربط می‌تواند مثمرتر واقع شود. از نظر بین‌المللی می‌توان با بررسی تجربیات دیگر کشورها نسبت به قاچاق کالا و اجرای درست و دقیق قوانین بین‌المللی از این‌گونه جرایم جلوگیری کرد. در نهایت می‌توان گفت که نظارت‌های اقتصادی توسط دولت به‌صورت دائم می‌تواند از بروز قاچاق کالا به کشور جلوگیری نماید. در صورت جلوگیری از این نوع قاچاق می‌توان اقتصادی پویاتر و فعال‌تر را در آینده انتظار داشت.

منابع فارسی

کتاب

- ایرج زینالزاده و دیگران (۱۳۷۵)، مجموعه قوانین و مصوبات و مقررات در رابطه با قاچاق کالا و ارز و تخلف گمرکی، تهران، نشر قانون، چاپ اول
- بنایی، رضا (۱۳۹۲)، آشنایی با مقررات گمرکی و ترخیص کالا، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
- پوران، رضا (۱۳۸۹)، بررسی علل، آثار و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی واردات کالاهای قاچاق در ایران، اولین جشنواره فراخوان مقالات اقتصاد سالم، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز
- حسین صادقی، نرگس نجفی و همکاران (۱۳۸۹)، اقتصاد جرم، همدان، انتشارات نورعلم، چاپ اول
- خانعلی پور، سکینه (۱۳۹۰)، پیشگیری فنی از جرم، درآمدی بر مدیریت جرم‌شناسی ریسک جرم، تهران، نشر میزان، چاپ اول
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳)، لغت‌نامه، تهران، نشر دانشگاه تهران
- سیف، الله مراد (۱۳۸۷)، قاچاق کالا در ایران، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، چاپ اول
- عمید، حسن (۱۳۸۴)، فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر
- فرانتس نویمان، هربرت مارکوزه (۱۳۹۰)، آزادی و قدرت و قانون، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران، انتشارات خوارزمی، چاپ دوم
- محمد حسن شهیدی، ناصر فرشادگهر (۱۳۸۶)، روش تحقیق و مآخذشناسی در علوم اجتماعی، تهران، انتشارات دانشکده امور اقتصادی، چاپ اول
- معین، محمد (۱۳۷۳)، فرهنگ فارسی، تهران، نشر امیرکبیر
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۴)، به سوی تعریف یک سیاست ملی پیشگیری از بزهکاری، دانشنامه پیشگیری از جرم آکسفورد، نشر میزان

مقالات

- بزمی، علی (۱۳۹۷)، اثرسنجی و پیامدسنجی شاخص‌های امنیتی و انتظامی در مبارزه با قاچاق کالا و ارز مرتبط با اشتغال، توسعه اقتصادی و امنیت اجتماعی استان گیلان، فصلنامه

- دانش انتظامی گیلان، سال هفتم، شماره ۲۵
- پرهام‌فر، امیر محمد (۱۳۸۶)، مبارزه با قاچاق کالا و سیاست‌های توسعه اقتصادی در ایران، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۲۴۵ و ۲۴۶
- حسنی، جعفر (۱۳۹۴)، نقدی بر مفهوم «جرم اقتصادی» در قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دوره دوم، شماره ۲ و ۳
- داود چراغی، خلیل حیدری (۱۳۸۱)، بررسی عوامل موثر بر قاچاق منتخبی از کالاهای اساسی خوراکی، مجله اقتصادی، دوره دوم، سال اول، شماره دهم
- رضا شهبازی، حسن طغرانگار، (۱۳۹۳)، معضلات متاثر قاچاق در شبکه توزیع کالا و ارز با عامل بیکاری و چالش‌های مواجهه در نظام اقتصادی ایران، شیراز، دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت چالش‌ها و راهکارها
- شهرام ابراهیمی، مجید صادق‌نژاد (۱۳۹۲)، تحلیل جرم‌شناختی جرایم اقتصادی، پژوهش حقوق کیفری، شماره پنجم
- شادنیا، هوشنگ (۱۳۸۴)، قاچاق کالا و امنیت اجتماعی، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی ناجا
- شکیبایی، علی رضا (۱۳۸۰)، برآورد سری زمانی قاچاق کالا در ایران با روش منطق فازی (۱۳۴۳ - ۱۳۷۸)، مجموعه مقالات همایش شناخت راه‌کارهای اقتصادی مبارزه با قاچاق کالا، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
- شیخ‌الاسلامی، علی (۱۳۸۸)، عامل سازوکارهای اداری و قضایی در زمینه پیشگیری از جرم جعل اسناد دولتی، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم (رویکرد چند نهادی به پیشگیری از وقوع جرم)، معاونت آموزش ناجا
- عباس منصورآبادی، شهرام ابراهیمی (۱۳۸۷)، تحولات مدیریت پیشگیری از جرم، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال سوم، شماره ۸
- غلام حسین الهام، محمود میرخلیلی، امیر محمدپرهام‌فر (۱۳۹۳)، چالش‌های تعریف جرم قاچاق در نظام حقوقی ایران، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۶۸
- غلامرضا حیدری، میر عبدالله حسینی (۱۳۸۵)، برآورد واردات غیررسمی (قاچاق) چای در ایران، مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۵۴
- فاطمه آقایی، مرادی، محمود (۱۳۹۱)، حمایت از تولید ملی و پیشگیری از قاچاق کالا، فصلنامه دانش انتظامی سمنان، سال دوم، شماره ششم

تحلیل وضعیت قاچاق کالا از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی با تأکید بر وضعیت حقوقی ایران

- فتح الله تازی، سعیدغلامی (۱۳۸۹). تاثیر متقابل فرهنگ و قاچاق کالا، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال چهارم، شماره ۴۱ و ۴۲
- فرهنگ‌دلیر، مهدی (۱۳۹۷)، تبیین دلالت قاعده نفی سبیل بر وجوب مبارزه با قاچاق کالا و ارز، دو ماهنامه اقتصاد پنهان، دوره جدید، شماره ۱۰ و ۱۱
- لشنی پارسا، روح‌الله (۱۳۸۷)، چالش‌ها و چشم‌اندازهای قاچاق کالا، دو ماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال پنجم، شماره ۱۸
- محمدرضوی، بهزاد پورنقدی (۱۳۹۴)، رویکرد رسانه‌های بیگانه به قاچاق کالا و تهدیدهای نظم و امنیت در مناطق مرزی استان کردستان، فصلنامه علمی-ترویجی دانشکده علوم و فنون مرز، سال ششم، شماره ۱۴
- منصور زراعت‌زاد، صالح ابراهیمی (۱۳۹۱)، قاچاق کالا در ایران و رابطه آن با اقتصاد رسمی آزمون علیت گرنجر (۱۳۵۳-۱۳۸۶)، دو فصلنامه بررسی‌های حقوقی (مجله تخصصی حقوق اقتصادی)، سال دوم، شماره چهارم
- منیرسادات صمدیان و همکاران (۱۳۹۳)، پیامدهای قاچاق کالا از منظر امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۳۸
- مهدی صبوری‌پور، حامد صفائی (۱۳۹۵)، پیشگیری وضعی از قاچاق کالا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، مجله حقوقی دادگستری، سال هشتم، شماره نود و سوم
- وطن‌پور، علیرضا (۱۳۸۷)، قاچاق کالا و تاثیر آن بر اقتصاد ملی، بررسی‌های بازرگانی، شماره ۲۸

پایان نامه

- باقری‌گرمارودی، ار (۱۳۷۷)، اقتصاد زیرزمینی با تخمین و آثار آن بر کسری بودجه و سرمایه گذاری بخش خصوصی طی سال‌های ۱۳۵۰-۱۳۷۴، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی
- ثالث موید، احمد علی (۱۳۹۴)، ویژگی سازمان یافتگی در جرم قاچاق کالا و ارز با تأکید بر حقوق ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه شهید بهشتی
- سلاجقه، سعادت (۱۳۹۱)، بررسی رویکرد پیشگیری از جرم در قوانین امور گمرکی با تأکید بر قانون جدید امور گمرکی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه شیراز
- فدایی شهری، غلامرضا (۱۳۷۸)، پلیس و پیشگیری از جرایم در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزایی و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

- مداح، م (۱۳۸۴)، **بررسی اقتصادی قاچاق در ایران**، پایان‌نامه دکتری دانشکده اقتصادی دانشگاه علامه طباطبائی

English References

Books

- Lab, S .(2014), **Crime Prevention: Approaches**, Practices and Evaluations, 8th edition, Massachusetts, Waltham
- McLinden,G, Fanta, E, Widdowson, D, Doyle, T .(2011). **Border Management Modernization**, Washington, D.C, World Bank
- OBrien, J (2011), **Management Information Systems**, 10th edition, New York, McGraw-Hill/Irwin

Articles

- Prokop, D .(2004), **Smart and Safe Borders: The Logistics of Inbound Cargo Security**, The International Journal of Logistics Management, Vol15, Issue 2
- Sharon, P, Weber, L .(2006), **Borders, Mobility and Technologies of Control**, In: Pickering, Sharon; and Leanne Weber (eds), **Borders, Mobility and Technologies of Control**, Dordrecht, Springer Netherlands
- Schneider, F.(2006), **Shadow Economies of 145 Countries all over the World: what do we really know?**, University of Linz: Department of Economics, Discussion paper Linz, Austria

News Agency

- Sellen,A (2002), **The Myth of the Paperless Office**, Massachusetts, MIT Press

Thesis

- Unal, M .(2009), **Application of Situational Crime Prevention to Cross-Border Heroin Trafficking in Turkey**, University of Cincinnati Ph.D. Thesis